Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
MACIEJ SZPUNAR
της 8ης Σεπτεμβρίου 2016 [1]

Υπόθεση C-133/15

H. C. Chavez-Vilchez,
P. Pinas,
U. Nikolic,
X. V. García Perez,
J. Uwituze,
I. O. Enowassam,
A. E. Guerrero Chavez,
Y. R. L. Wip
[αίτηση του Centrale Raad van Beroep (εφετείο κοινωνικών ασφαλίσεων και δημοσιοϋπαλληλικών υποθέσεων, Κάτω Χώρες)

για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή — Ιθαγένεια της Ένωσης — Άρθρο 20 ΣΛΕΕ — Μη αναγνώριση από κράτος μέλος του δικαιώματος διαμονής υπηκόου τρίτης χώρας που ασκεί την πραγματική επιμέλεια του πολύ μικρής ηλικίας τέκνου του, υπηκόου του εν λόγω κράτους μέλους — Παρουσία του έτερου γονέα, υπηκόου του εν λόγω κράτους, στο έδαφος του κράτους — Υποχρέωση του υπηκόου τρίτης χώρας να αποδείξει την αδυναμία του έτερου γονέα να φροντίσει το τέκνο, αδυναμία η οποία θα υποχρεώσει το τέκνο να εγκαταλείψει το έδαφος του κράτους υπηκοότητάς του αν δεν αναγνωριστεί δικαίωμα διαμονής στον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας»

Περιεχόμενα

I – Εισαγωγή 3

II – Το νομικό πλαίσιο 3

A – Το δίκαιο της Ένωσης 3

1. Η Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης 3

2. Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης 3

3. Η οδηγία 2004/38/ΕΚ 4

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

Β – Το ολλανδικό δίκαιο 4

III – Τα πραγματικά περιστατικά των διαφορών των κύριων δικών, τα προδικαστικά ερωτήματα και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου 7

IV – Ανάλυση 10

Α – Προκαταρκτικές παρατηρήσεις 10

1. Η αρχή του υπέρτερου συμφέροντος του τέκνου 11

2. Η ετερογένεια των επίδικων στις διαφορές των κύριων δικών καταστάσεων 12

3. Η πρακτική των ολλανδικών διοικητικών οργάνων και οι διαδικασίες του δικαίου των αλλοδαπών 13

Β – Εξέταση της καταστάσεως των H. C. Chavez-Vilchez και Y. R. L. Wip και των τέκνων τους με γνώμονα το άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και την οδηγία 2004/38 14

1. Επί της επιπτώσεως της ασκήσεως του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας από την κόρη της H. C. Chavez-Vilchez 14

α) Σύντομη ανασκόπηση της νομολογίας σχετικά με τη δυνατότητα εφαρμογής της οδηγίας 2004/38 όταν πολίτης της Ένωσης που έχει κάνει πραγματική προηγούμενη χρήση της ελευθερίας κυκλοφορίας του μεταβαίνει στο κράτος μέλος του οποίου είναι υπήκοος 15

β) Επί της δυνατότητας εφαρμογής του άρθρου 5 της οδηγίας 2004/38 όταν το πολύ μικρής ηλικίας τέκνο, πολίτης της Ένωσης, το οποίο έχει κάνει πραγματική προηγούμενη χρήση της ελευθερίας κυκλοφορίας του μεταβαίνει στο κράτος μέλος του οποίου είναι υπήκοος συνοδευόμενο από ανιόντα υπήκοο τρίτης χώρας που ασκεί την αποκλειστική επιμέλεια επ' αυτού 16

2. Επί της επιπτώσεως της ασκήσεως του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας από την κόρη της Y. R. L. Wip 17

Γ – Εξέταση της καταστάσεων των τέκνων που διαμένουν ανέκαθεν στο κράτος μέλος τους συνοδευόμενα από τη μητέρα τους που ασκεί την πραγματική επιμέλεια επ' αυτών με γνώμονα το άρθρο 20 ΣΛΕΕ 18

1. Το πρώτο και το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα 20

α) Η ιθαγένεια της Ένωσης: το θεμελιώδες status των πολιτών της Ένωσης 19

β) Επί του ιδιόμορφου χαρακτήρα των επίδικων καταστάσεων 21

γ) Επί του σεβασμού της αρχής της αναλογικότητας και του βαθμού εξαρτήσεως μεταξύ του γονέα υπηκόου τρίτης χώρας και του τέκνου πολίτη της Ένωσης 22

δ) Ενδιάμεσο συμπέρασμα 25

2. Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος 25

V – Πρόταση 27

I – Εισαγωγή

1. Τα ερωτήματα που θέτει το Centrale Raad van Beroep (εφετείο κοινωνικών ασφαλίσεων και δημοσιοϋπαλληλικών υποθέσεων, Κάτω Χώρες) αφορούν, κατ' ουσίαν, το ζήτημα κατά πόσον το άρθρο 20 ΣΛΕΕ απαγορεύει σε κράτος μέλος να μην αναγνωρίσει δικαίωμα διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας, γονέα πολύ μικρής ηλικίας τέκνου το οποίο είναι υπήκοος του εν λόγω κράτους μέλους και κατοικεί ανέκαθεν στο κράτος αυτό, μολονότι ο γονέας ασκεί την πραγματική επιμέλεια, εφόσον δεν αποδεικνύεται ότι ο έτερος γονέας, υπήκοος του ίδιου κράτους μέλους, μπορεί να αναλάβει την πραγματική επιμέλεια του τέκνου.

2. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, σύμφωνα με την ολλανδική διοικητική πρακτική, η νομολογία που βασίζεται στην απόφαση Ruiz Zambrano[2] ερμηνεύεται συσταλτικά, μέχρι του σημείου να θεωρείται ότι, σύμφωνα με αυτή τη νομολογία, η αναχώρηση του γονέα υπηκόου τρίτης χώρας από το έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν στερεί από το τέκνο, πολίτη της Ένωσης, τη δυνατότητα να ασκεί αποτελεσματικά, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που του παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης. Κατά τις αρμόδιες ολλανδικές αρχές, η νομολογία αυτή εφαρμόζεται αποκλειστικά και μόνο σε περίπτωση που ο πατέρας δεν είναι σε θέση να φροντίσει το τέκνο διότι έχει αποβιώσει, είναι έγκλειστος στις φυλακές ή σε ψυχιατρικό ίδρυμα, είναι ανίκανος ή δεν μπορεί να ανευρεθεί ή αν η αίτησή του να αναλάβει την επιμέλεια του τέκνου πολίτη της Ένωσης απορρίφθηκε από τα δικαστήρια.

3. Στην απόφαση εκείνη, με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι το δίκαιο της Ένωσης απαγορεύει εθνικά μέτρα τα οποία στερούν από τους πολίτες της Ένωσης τη δυνατότητα να ασκούν αποτελεσματικά, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που τους παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, ελήφθη ασφαλώς υπόψη η αρχή του υπέρτερου συμφέροντος του τέκνου. Η κρινόμενη αίτηση προδικαστικής αποφάσεως θα οδηγήσει, κατά τη γνώμη μου, το Δικαστήριο να ασχοληθεί κατά τόπο σαφέστερο με την αρχή αυτή.

II – Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

1. Η Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

4. Με το άρθρο 20, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ θεσπίζεται ιθαγένεια της Ένωσης και ορίζεται ότι πολίτης της Ένωσης είναι «κάθε πρόσωπο που έχει την υπηκοότητα κράτους μέλους». Κατά το άρθρο 20, παράγραφος 2, στοιχείο α', ΣΛΕΕ, οι πολίτες της Ένωσης έχουν «δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών».

5. Με το άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ προστίθεται ότι το δικαίωμα αυτό ασκείται «υπό την επιφύλαξη των περιορισμών και με τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στις Συνθήκες και στις διατάξεις που θεσπίζονται για την εφαρμογή τους».

2. Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

6. Το άρθρο 7 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) φέρει τον τίτλο «Σεβασμός της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής» και ορίζει ότι «[κ]άθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στο σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και των επικοινωνιών του».

2 — Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011 (C-34/09, EU:C:2011:124).

3. Η οδηγία 2004/38/ΕΚ [3]

7. Το άρθρο 5, παράγραφοι 1 και 4, της οδηγίας 2004/38 ορίζει:

«1. Με την επιφύλαξη των διατάξεων επί των ταξιδιωτικών εγγράφων που ισχύουν για τους εθνικούς συνοριακούς ελέγχους, τα κράτη μέλη επιτρέπουν την είσοδο στην επικράτειά τους σε κάθε πολίτη της Ένωσης ο οποίος φέρει ισχύον δελτίο ταυτότητας ή διαβατήριο, καθώς επίσης και στα μέλη της οικογένειας που δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους, εφόσον φέρουν ισχύον διαβατήριο.

[…]

4. Οσάκις πολίτης της Ένωσης ή μέλος της οικογένειάς του που δεν είναι υπήκοος κράτους μέλους δεν διαθέτει τα απαιτούμενα ταξιδιωτικά έγγραφα ή, ανάλογα με την περίπτωση, την αναγκαία θεώρηση, το οικείο κράτος μέλος, πριν εφαρμόσει το μέτρο της επαναπροώθησης, παρέχει στα πρόσωπα αυτά κάθε εύλογη δυνατότητα για την απόκτηση των αναγκαίων εγγράφων ή την αποστολή τους εντός ευλόγου προθεσμίας ή προκειμένου να επιβεβαιωθεί ή να αποδειχθεί με άλλα μέσα ότι καλύπτονται από το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής».

Το ολλανδικό δίκαιο

8. Το άρθρο 1 του Vreemdelingenwet 2000 (νόμου του 2000 περί αλλοδαπών, στο εξής: νόμος περί αλλοδαπών) ορίζει τα εξής:

«Για τους σκοπούς του παρόντος νόμου και των διατάξεων που θεσπίζονται βάσει αυτού, νοούνται ως:

[…]

e) κοινοτικοί υπήκοοι:

1°. οι υπήκοοι των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι οποίοι, βάσει της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, επιτρέπεται να εισέρχονται και να διαμένουν στο έδαφος άλλου κράτους μέλους·

2°. τα μέλη της οικογένειας των διαλαμβανομένων στο σημείο 1° προσώπων τα οποία έχουν την υπηκοότητα τρίτης χώρας και τα οποία, βάσει αποφάσεως εκδοθείσας κατ' εφαρμογή της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, επιτρέπεται να εισέρχονται και να διαμένουν στο έδαφος κράτους μέλους·

[…]».

9. Το άρθρο 8 του νόμου αυτού προβλέπει ότι:

«Αλλοδαπός έχει δικαίωμα νόμιμης διαμονής στις Κάτω Χώρες μόνον στις κατωτέρω περιπτώσεις:

[…]

3 — Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ 2004, L 158, σ. 77).

e) ως κοινοτικός υπήκοος, εφόσον διαμένει στις Κάτω Χώρες βάσει ρυθμίσεως θεσπισθείσας δυνάμει της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας ή της Συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο·

f) στην περίπτωση που, ενόσω αναμένεται η απόφαση επί αιτήσεως αδείας διαμονής, [...] προβλέπεται από τον παρόντα νόμο ή από διάταξη που έχει εκδοθεί δυνάμει του νόμου αυτού ή από δικαστική απόφαση ότι ο αλλοδαπός δεν πρέπει να απελαθεί έως ότου εκδοθεί απόφαση επί της αιτήσεώς του·

g) στην περίπτωση που, ενόσω αναμένεται η απόφαση επί αιτήσεως αδείας διαμονής [...] ή παρατάσεως άδειας διαμονής [...] ή τροποποιήσεως άδειας διαμονής, προβλέπεται από τον παρόντα νόμο ή από διάταξη που έχει εκδοθεί δυνάμει του νόμου αυτού ή από δικαστική απόφαση ότι ο αλλοδαπός δεν πρέπει να απελαθεί έως ότου εκδοθεί απόφαση επί της αιτήσεώς του·

h) στην περίπτωση που, ενόσω αναμένεται η απόφαση επί διοικητικής ή δικαστικής προσφυγής, προβλέπεται από τον παρόντα νόμο ή από διάταξη που έχει εκδοθεί δυνάμει του νόμου αυτού ή από δικαστική απόφαση ότι ο αλλοδαπός δεν πρέπει να απελαθεί έως ότου εκδοθεί απόφαση επί της εν λόγω προσφυγής.»

10. Το άρθρο 10 του ίδιου νόμου προβλέπει τα εξής:

«1. Ο αλλοδαπός που δεν έχει νόμιμη διαμονή δεν μπορεί να αξιώσει παροχές και επιδόματα που χορηγούνται με απόφαση διοικητικού οργάνου. Η πρώτη περίοδος έχει κατ' αναλογία εφαρμογή επί των απαλλαγών ή αδειών που προβλέπονται από τον νόμο ή από γενικό διοικητικό μέτρο.

2. Παρέκκλιση από την παράγραφο 1 χωρεί αν η αξίωση αφορά την εκπαίδευση, την παροχή αναγκαίας ιατρικής περιθάλψεως, την πρόληψη προσβολών της δημόσιας υγείας ή την παροχή νομικής αρωγής στον αλλοδαπό.

3. Η αναγνώριση αξιώσεων δεν θεμελιώνει δικαίωμα νόμιμης διαμονής.»

11. Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι αρμόδιος για την εκτέλεση του νόμου περί αλλοδαπών είναι ο Staatsecretaris van Veiligheid en Justitie (Υφυπουργός Ασφάλειας και Δικαιοσύνης, στο εξής: Υφυπουργός). Η Immigratie-en Naturalisatiedienst [Υπηρεσία μεταναστεύσεως και πολιτογραφήσεως (IND)] είναι επιφορτισμένη, μεταξύ άλλων, με την εφαρμογή του νόμου περί αλλοδαπών, καθόσον εξετάζει όλες τις αιτήσεις για τη χορήγηση άδειας διαμονής και αποφασίζει εξ ονόματος του Υφυπουργού [4].

12. Η Vreemdelingencirculaire 2000 (εγκύκλιος του 2000 περί αλλοδαπών, στο εξής: εγκύκλιος περί αλλοδαπών) είναι ένα σύνολο κατευθυντήριων γραμμών που εκδίδονται από τον Υφυπουργό. Η εγκύκλιος αυτή είναι προσβάσιμη από όλους και όλοι μπορούν να επικαλεστούν τις κατευθυντήριες γραμμές. Κατά την εξέταση των αιτήσεων για τη χορήγηση άδειας διαμονής, για την οποία έχει οριστεί ως αρμόδια εθνική αρχή, η IND υποχρεούται να τηρεί τις εν λόγω κατευθυντήριες γραμμές, από τις οποίες μπορεί να αποστεί μόνο σε αιτιολογημένες και εξαιρετικές περιπτώσεις που δεν είχαν ληφθεί υπόψη κατά την εκπόνηση των κατευθυντήριων γραμμών.

4 — Όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, στις υποθέσεις δικαίου των αλλοδαπών, το ανώτατο δικαστήριο είναι το τμήμα διοικητικού δικαίου του Raad van State (Συμβουλίου της Επικρατείας των Κάτω Χωρών). Στις υποθέσεις του Wet Werk en Bijstand (νόμου περί εργασίας και κοινωνικής αρωγής, στο εξής: νόμος περί κοινωνικής αρωγής), ανώτατο δικαστήριο είναι το αιτούν δικαστήριο. Στις υποθέσεις του Algemene Kinderbijslagwet (γενικού νόμου περί οικογενειακών επιδομάτων, στο εξής: νόμος περί οικογενειακών επιδομάτων) μπορεί επίσης να ασκηθεί αναίρεση κατά των αποφάσεων του αιτούντος δικαστηρίου ενώπιον του Hoge Raad der Nederlanden (Ανωτάτου Δικαστηρίου των Κάτω Χωρών) όσον αφορά την ερμηνεία της έννοιας του «ασφαλισμένου», συμπεριλαμβανομένων των διεθνούς δικαίου πτυχών της έννοιας αυτής.

13. Η εγκύκλιος περί αλλοδαπών, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των διαφορών των κύριων δικών, περιλαμβάνει στο μέρος Β, τμήμα 2.2, τις ακόλουθες κατευθυντήριες γραμμές:

«Αλλοδαπός έχει νόμιμη διαμονή βάσει του [νόμου περί αλλοδαπών], αν πληρούνται όλες οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

— ο αλλοδαπός έχει ανήλικο τέκνο το οποίο έχει την ολλανδική υπηκοότητα·

— το τέκνο βαρύνει τον αλλοδαπό και συγκατοικεί με αυτόν· και

— το τέκνο θα πρέπει, σε περίπτωση μη αναγνωρίσεως δικαιώματος διαμονής στον αλλοδαπό, να ακολουθήσει τον αλλοδαπό και να εγκαταλείψει το έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Εν πάση περιπτώσει, η IND δεν θεωρεί ότι το τέκνο [του οποίου ο πατέρας ή η μητέρα είναι αλλοδαπός] υποχρεούται να ακολουθήσει [τον αλλοδαπό γονέα] και να εγκαταλείψει το έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εφόσον ο έτερος γονέας έχει νόμιμη διαμονή δυνάμει του [νόμου περί αλλοδαπών] ή έχει την ολλανδική υπηκοότητα, και αν ο γονέας αυτός μπορεί συγκεκριμένα να φροντίσει το τέκνο.

Η IND πάντοτε θεωρεί ότι ο έτερος γονέας μπορεί συγκεκριμένα να φροντίσει το τέκνο αν:

— ασκεί την επιμέλεια του τέκνου, ή δύναται να του ανατεθεί η επιμέλεια του τέκνου· και

— δύναται να χρησιμοποιήσει τη βοήθεια και τη στήριξη σχετικά με τη φροντίδα και την ανατροφή του τέκνου που παρέχονται από το κράτος ή από κοινωνικούς οργανισμούς. Σε αυτή την κατηγορία η IND περιλαμβάνει επίσης τη χορήγηση επιδόματος από τον κρατικό προϋπολογισμό την οποία κατ' αρχήν μπορούν να αξιώσουν οι Ολλανδοί που ζουν στις Κάτω Χώρες.

Η IND πάντοτε θεωρεί ότι ο έτερος γονέας δεν μπορεί συγκεκριμένα να φροντίσει το τέκνο αν ο γονέας αυτός:

— τελεί υπό κράτηση· ή

— αποδεικνύει ότι δεν μπορεί να του ανατεθεί η επιμέλεια.»

14. Δυνάμει της ολλανδικής νομοθεσίας, οι γονείς υπήκοοι τρίτης χώρας πρέπει να έχουν δικαίωμα διαμονής προκειμένου να μπορούν να αξιώσουν τα επιδόματα που προβλέπει ο νόμος περί κοινωνικής αρωγής ή ο νόμος περί κοινωνικών επιδομάτων.

15. Την 1η Ιουλίου 1998 άρχισε να ισχύει ο νόμος της 26ης Μαρτίου 1998, για την τροποποίηση του νόμου περί αλλοδαπών και ορισμένων άλλων νόμων, σκοπός του οποίου ήταν να εξαρτηθεί από τη νόμιμη διαμονή στις Κάτω Χώρες η υποβολή αιτημάτων εκ μέρους αλλοδαπών για χορήγηση παροχών, επιδομάτων, απαλλαγών και αδειών από τις διοικητικές αρχές. Ο νόμος αυτός αποκαλείται και «νόμος συνδέσεως». Για τους αλλοδαπούς που δεν είναι πολίτες της Ένωσης, ο νόμος αυτός εισήγαγε, στη μεν νομοθεσία κοινωνικής αρωγής, την απαίτηση να έχει χορηγηθεί από την αρμόδια αρχή τίτλος διαμονής, προκειμένου ένας αλλοδαπός να μπορεί να εξομοιωθεί με Ολλανδό, στον δε νόμο περί οικογενειακών επιδομάτων, αντίστοιχη απαίτηση, προκειμένου ένας αλλοδαπός να χαρακτηριστεί ασφαλισμένος.

16. Η αίτηση για τη χορήγηση άδειας διαμονής υποβάλλεται στην IND. Η IND εκδίδει επ' ονόματι του Υφυπουργού απόφαση σχετικά με το δικαίωμα διαμονής.

17. Οι αιτήσεις χορηγήσεως οικογενειακού επιδόματος δυνάμει του νόμου περί οικογενειακών επιδομάτων υποβάλλονται στο Sociale verzekeringsbank [ταμείο κοινωνικών ασφαλίσεων (SvB) των Κάτω Χωρών].

18. Οι αιτήσεις χορηγήσεως αρωγής δυνάμει του νόμου περί κοινωνικής αρωγής υποβάλλονται στο δημοτικό συμβούλιο του δήμου όπου ο ενδιαφερόμενος έχει την κατοικία του.

19. Το άρθρο 11 του νόμου περί κοινωνικής αρωγής ορίζει τα εξής:

«1. Κάθε Ολλανδός, κάτοικος Κάτω Χωρών, ο οποίος στην ημεδαπή βρίσκεται ή κινδυνεύει να βρεθεί σε κατάσταση όπου δεν έχει τα μέσα για την κάλυψη των αναγκαίων για τη διαβίωσή του εξόδων δύναται να αξιώσει αρωγή κοινωνικής πρόνοιας.

2. Εξομοιώνεται με Ολλανδό κατά την έννοια της παραγράφου 1 ο αλλοδαπός κάτοικος Κάτω Χωρών ο οποίος έχει στις Κάτω Χώρες νόμιμη διαμονή κατά την έννοια του άρθρου 8, πρώτο εδάφιο, στοιχεία a έως e, και σημείο l, του νόμου του 2000 περί αλλοδαπών, εξαιρουμένων των περιπτώσεων που ορίζονται στο άρθρο 24, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38/ΕΚ.

[…]»

20. Το άρθρο 16 του ίδιου νόμου προβλέπει τα εξής:

«1. Κατά παρέκκλιση από τις διατάξεις του παρόντος τμήματος, το [δημοτικό] συμβούλιο δύναται να παράσχει αρωγή σε πρόσωπο που δεν δικαιούται αρωγής κοινωνικής πρόνοιας, αν τούτο δικαιολογείται από επιτακτικούς λόγους, λαμβανομένων υπόψη όλων των περιστάσεων.

2. Η παράγραφος 1 δεν έχει εφαρμογή επί αλλοδαπών εκτός εκείνων τους οποίους αφορά το άρθρο 11, παράγραφοι 2 και 3.»

21. Το άρθρο 6 του νόμου περί οικογενειακών επιδομάτων ορίζει τα εξής:

«1. Ασφαλισμένος σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου είναι:

a) ο κάτοικος ημεδαπής·

b) ο μη κάτοικος ημεδαπής ο οποίος όμως υπόκειται σε φόρο εισοδήματος για μισθωτή εργασία που άσκησε στις Κάτω Χώρες.

2. Μη ασφαλισμένος είναι ο αλλοδαπός ο οποίος δεν έχει στις Κάτω Χώρες νόμιμη διαμονή κατά την έννοια του άρθρου 8, πρώτο εδάφιο, στοιχεία a έως e, και σημείο l, του [νόμου περί αλλοδαπών].»

III – Τα πραγματικά περιστατικά των διαφορών των κύριων δικών, τα προδικαστικά ερωτήματα και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

22. Οι οκτώ διαφορές των κύριων δικών αφορούν αιτήσεις χορηγήσεως επιδομάτων κοινωνικής αρωγής (bijstandsuitkering) βάσει του νόμου περί κοινωνικής αρωγής και/ή αιτήσεις χορηγήσεως οικογενειακών επιδομάτων (kinderbijslag) δυνάμει του νόμου περί κοινωνικών επιδομάτων, τις οποίες υπέβαλαν οι εκκαλούσες.

23. Η H. C. Chavez-Vilchez, υπήκοος Βενεζουέλας, εισήλθε στις Κάτω Χώρες με τουριστική θεώρηση το 2007-2008 για να επισκεφθεί τον Ολλανδό υπήκοο Koopman. Στις 30 Μαρτίου 2009, το ζεύγος απέκτησε μια κόρη, την Angelina, η οποία αναγνωρίστηκε από τον Koopman και συνεπώς απέκτησε την ολλανδική υπηκοότητα. Οι τρεις τους έζησαν στη Γερμανία μέχρι το 2011. Τον Ιούνιο 2011, ο

Koopman εξανάγκασε την H. C. Chavez-Vilchez να εγκαταλείψει την κατοικία τους μαζί με την κόρη της. Η H. C. Chavez-Vilchez και η κόρη της εγκατέλειψαν τη Γερμανία και παρουσιάστηκαν στο διατηρούμενο από τον Δήμο του Arnhem (Κάτω Χώρες) κέντρο υποδοχής ατόμων σε κατάσταση επείγουσας ανάγκης, όπου διέμειναν για ένα διάστημα. Έκτοτε, η H. C. Chavez-Vilchez ασκεί την επιμέλεια της κόρης της και δήλωσε ότι ο Koopman δεν συμβάλλει στην ανατροφή και στη συντήρησή της.

24. Η P. Pinas, υπήκοος Σουρινάμ, διέθετε από το 2004 άδεια διαμονής η οποία ανακλήθηκε το 2006. Κατοικεί στο Almere (Κάτω Χώρες) και είναι μητέρα τεσσάρων τέκνων. Η Shine, ένα από τα τέκνα της, γεννήθηκε στις 23 Δεκεμβρίου 2009 από τη σχέση της με τον Ολλανδό υπήκοο Mawny. Το τέκνο αναγνωρίστηκε από τον πατέρα του και συνεπώς έχει την ολλανδική υπηκοότητα. Η P. Pinas και ο Mawny ασκούν αμφότεροι την επιμέλεια της Shine, αλλά ζουν χωριστά, ενώ ο δεύτερος δεν συμβάλλει στη συντήρηση της κόρης του. Βρίσκονται σε επικοινωνία, αλλά δεν έχει υπάρξει διακανονισμός σχετικά με το δικαίωμα προσωπικής επικοινωνίας με το τέκνο.

25. Η U. Nikolic έφθασε στις Κάτω Χώρες προερχόμενη από μία από τις χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβίας το 2003. Η υπηκοότητά της, λόγω ελλείψεως εγγράφων ταυτότητας, δεν είναι σαφής. Κατά το αιτούν δικαστήριο, είναι πιθανόν να έχει κροατική υπηκοότητα. Η αίτησή της για τη χορήγηση άδειας διαμονής απορρίφθηκε το 2009. Στις 26 Ιανουαρίου 2010 γεννήθηκε, από τη σχέση της με τον van de Pluijm, Ολλανδό υπήκοο, μια κόρη, η Esther, η οποία αναγνωρίστηκε από τον van de Pluijm και συνεπώς έχει την ολλανδική υπηκοότητα. Η U. Nikolic κατοικεί στο Άμστερνταμ (Κάτω Χώρες) και ασκεί την επιμέλεια της κόρης της. Αμφότερες ζουν σε κέντρο υποδοχής του δήμου τους. Η U. Nikolic δήλωσε ότι δεν μπορεί να συγκατοικήσει με τον πατέρα της κόρης της, επειδή ο πατέρας μετέχει σε πρόγραμμα υποβοηθούμενης αυτόνομης διαβιώσεως.

26. Η X. V. García Pérez, υπήκοος Νικαράγουας, ήλθε το 2001-2002 στις Κάτω Χώρες προερχόμενη από την Κόστα Ρίκα και συνοδευόμενη από τον Ολλανδό υπήκοο Schwencke. Στις 9 Απριλίου 2008, γεννήθηκε από τη σχέση τους μια κόρη, η Angely, η οποία αναγνωρίστηκε από τον Schwencke και συνεπώς έχει ολλανδική υπηκοότητα. Η X. V. García Pérez κατοικεί στο Χάρλεμ (Κάτω Χώρες) και ασκεί την επιμέλεια της κόρης της. Ο Schwencke δεν συμβάλλει στη συντήρηση της Angely, ενώ η σημερινή κατοικία του είναι άγνωστη. Από το μητρώο πληθυσμού προκύπτει ότι ο Schwencke αναχώρησε στις 8 Ιουλίου 2009 για την Κόστα Ρίκα. Η X. V. García Perez έχει ακόμη ένα τέκνο, του οποίου πατέρας δεν είναι ο Schwencke. Η οικογένεια φιλοξενείται από τον δήμο σε μονάδα υποδοχής.

27. Η J. Uwituze, υπήκοος Ρουάντας, γέννησε στις 12 Δεκεμβρίου 2011 μια κόρη, τη Habibatou. Ο Fofana, Ολλανδός υπήκοος, αναγνώρισε το τέκνο, το οποίο συνεπώς έλαβε την υπηκοότητα του πατέρα. Ο Fofana δεν συμβάλλει ούτε στη συντήρηση ούτε στην εκπαίδευση της κόρης του. Δήλωσε ότι δεν μπορεί και δεν επιθυμεί να αναλάβει τη φροντίδα της. Η J. Uwituze κατοικεί στο Bois-le-Duc (Κάτω Χώρες), όπου φιλοξενείται με την κόρη της από τον δήμο σε κέντρο υποδοχής.

28. Η Y. R. L. Wip, υπήκοος Σουρινάμ, απέκτησε δύο τέκνα, τη Shalomie, που γεννήθηκε στις 25 Νοεμβρίου 2009, και τον Joe, που γεννήθηκε στις 23 Νοεμβρίου 2012. Ο Panka και τα τέκνα έχουν την ολλανδική υπηκοότητα. Παρά το ότι η σχέση του ζεύγους έχει διακοπεί, ο Panka επικοινωνεί με τα τέκνα του πολλές φορές την εβδομάδα. Λαμβάνει επίδομα κοινωνικής πρόνοιας και οικογενειακό επίδομα και αποδίδει το δεύτερο στην Y. R. L. Wip, αλλά δεν συμβάλλει περισσότερο στη συντήρηση των τέκνων. Η Y. R. L. Wip κατοικεί στο Άμστερνταμ.

29. Η I. O. Enowassam, υπήκοος Καμερούν, έφθασε στις Κάτω Χώρες το 1999. Από τη σχέση της με τον Ολλανδό υπήκοο Arrey γεννήθηκε, στις 2 Μαΐου 2008, μια κόρη, η Philomena. Ο Arrey αναγνώρισε τη Philomena, η οποία συνεπώς απέκτησε την ολλανδική υπηκοότητα. Η I. O. Enowassam και ο Arrey ασκούν από κοινού την επιμέλεια της Philomena, αλλά ζουν χωριστά. Η Philomena είναι εγγεγραμμένη στη διεύθυνση κατοικίας του Arrey, αλλά στην πραγματικότητα κατοικεί με τη μητέρα της στη Χάγη (Κάτω Χώρες). Φιλοξενούνται από τον Δήμο της Χάγης σε

κέντρο υποδοχής ατόμων σε κατάσταση επείγουσας ανάγκης. Υπάρχει διακανονισμός σχετικά με το δικαίωμα επικοινωνίας του Arrey με την Philomena. Η Philomena διαμένει τρία σαββατοκύριακα το μήνα με τον πατέρα της και μερικές φορές κατά την περίοδο των διακοπών. Ο Arrey καταβάλλει 200 ευρώ τον μήνα ως διατροφή τέκνου. Λαμβάνει επίσης οικογενειακό επίδομα το οποίο αποδίδει στην I. O. Enowassam. Ο Arrey έχει εργασία πλήρους απασχολήσεως και δήλωσε ότι για αυτόν τον λόγο δεν μπορεί να φροντίσει την κόρη του.

30. Η A. E. Guerrero Chavez, υπήκοος Βενεζουέλας, έφθασε στις Κάτω Χώρες στις 24 Οκτωβρίου 2007, στη συνέχεια δε επέστρεψε στη Βενεζουέλα, στις 2 Νοεμβρίου 2009. Επανήλθε στις Κάτω Χώρες τον Ιανουάριο 2011 και κατοικεί στο Schiedam (Κάτω Χώρες). Από τη σχέση της με τον Ολλανδό υπήκοο Maas γεννήθηκε, στις 31 Μαρτίου 2011, ο Salamo. Ο Maas αναγνώρισε το τέκνο το οποίο συνεπώς έχει την ολλανδική υπηκοότητα. Ο Maas και η A. E. Guerrero Chavez έχουν χωρίσει και δεν συγκατοικούν πλέον, αλλά η A. E. Guerrero Chavez και ο γιος της συγκατοικούν με τον πατριό και τον αδερφό του Maas. Ο Maas έχει σχεδόν καθημερινή επικοινωνία με τον γιο του αλλά δεν είναι διατεθειμένος να αναλάβει τη φροντίδα του, ενώ συμβάλλει σε περιορισμένο βαθμό στα έξοδά του. Η A. E. Guerrero Chavez έχει αναλάβει την καθημερινή φροντίδα του τέκνου και ασκεί την επιμέλειά του.

31. Οι αιτήσεις χορηγήσεως επιδομάτων κοινωνικής αρωγής ή/και οικογενειακών επιδομάτων των εκκαλουσών απορρίφθηκαν όλες με τις εκκαλούμενες αποφάσεις των αρμόδιων ολλανδικών διοικητικών οργάνων λόγω του ότι, σύμφωνα με την ολλανδική νομοθεσία, οι εκκαλούσες δεν είχαν δικαίωμα λήψεως ανάλογων επιδομάτων λόγω της καταστάσεώς τους έναντι του δικαιώματος διαμονής. Πράγματι, δυνάμει της εν λόγω νομοθεσίας, ο γονέας που δεν διαθέτει συγκεκριμένο νόμιμο καθεστώς όσον αφορά τη διαμονή δεν είναι ούτε «δικαιούχος» (rechthebbende) ούτε «ασφαλισμένος» (verzekerde) και κατά συνέπεια δεν μπορεί να αξιώσει ανάλογο επίδομα.

32. Κατά τις περιόδους που αφορούσαν οι απορριφθείσες αιτήσεις χορηγήσεως επιδομάτων που προαναφέρθηκαν[5], οι αιτήσεις των εκκαλουσών για τη χορήγηση άδειας διαμονής απορρίφθηκαν δυνάμει του νόμου περί αλλοδαπών. Κατά τη διάρκεια των περιόδων αυτών, ορισμένες από τις εκκαλούσες είχαν δικαίωμα διαμονής, στην ουσία, κατά το χρονικό διάστημα εντός του οποίου θα μπορούσε να αναμένεται η έκδοση αποφάσεως επί των αιτήσεων άδειας διαμονής τους. Οι υπόλοιπες, κατά την εν λόγω περίοδο (ή τουλάχιστον μέρος αυτής), διέμεναν παράνομα στις Κάτω Χώρες και θα έπρεπε να εγκαταλείψουν τη χώρα με δική τους πρωτοβουλία. Δεν λήφθηκε κανένα μέτρο για να εξαναγκαστούν να εγκαταλείψουν τη χώρα. Οι εκκαλούσες δεν είχαν δικαίωμα εργασίας.

33. Οι εκκαλούσες άσκησαν ενώπιον του Centrale Raad van Beroep (εφετείο κοινωνικών ασφαλίσεων και δημοσιοϋπαλληλικών υποθέσεων) εφέσεις κατά των αποφάσεων με τις οποίες κρίθηκε ότι δεν δικαιούνται τα αιτούμενα επιδόματα.

34. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν οι εκκαλούσες, οι οποίες είναι όλες υπήκοοι τρίτης χώρας, μπορούν, ως μητέρες τέκνου το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης, να αντλήσουν δικαίωμα διαμονής από το άρθρο 20 ΣΛΕΕ υπό τις προαναφερθείσες περιστάσεις. Φρονεί ότι, αν ισχύει κάτι τέτοιο, οι εκκαλούσες μπορούν να επικαλεστούν τις διατάξεις του νόμου περί κοινωνικής αρωγής και του νόμου περί οικογενειακών επιδομάτων οι οποίες τις εξομοιώνουν με Ολλανδές, προκειμένου να προβάλουν δυνητικό δικαίωμα παροχής βάσει αυτών των νόμων.

35. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα, βάσει των αποφάσεων Ruiz Zambrano[6] και Dereci κ.λπ.[7] ότι οι εκκαλούσες έχουν δικαίωμα διαμονής το οποίο αντλούν απευθείας από το άρθρο 20 ΣΛΕΕ και το οποίο απορρέει από το δικαίωμα διαμονής του τέκνου τους, εφόσον το τέκνο βρίσκεται σε μία από τις καταστάσεις που περιγράφονται στις προπαρατεθείσες αποφάσεις.

5 — Οι περίοδοι αυτές είναι τριμηνιαία χρονικά διαστήματα μεταξύ του 2010 και του 2013 για κάθε μία από τις εκκαλούσες.

6 — Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011 (C-34/09, EU:C:2011:124).

7 — Απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 2011 (C-256/11, EU:C:2011:734).

Κατά το αιτούν δικαστήριο, θα πρέπει να προσδιοριστεί αν, υπό τις περιγραφείσες περιστάσεις, το τέκνο υποχρεούται εν τοις πράγμασι να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης σε περίπτωση μη αναγνωρίσεως δικαιώματος διαμονής στη μητέρα του. Πράγματι, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται ποια σημασία πρέπει να αποδοθεί, υπό τις περιστάσεις των υποθέσεων των κύριων δικών και υπό το πρίσμα της νομολογίας του Δικαστηρίου, στο γεγονός ότι ο πατέρας, πολίτης της Ένωσης, διαμένει στις Κάτω Χώρες.

36. Σε αυτό το πλαίσιο, το Centrale Raad van Beroep (εφετείο κοινωνικών ασφαλίσεων και δημοσιοϋπαλληλικών υποθέσεων), με απόφαση της 16ης Μαρτίου 2015, που περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 18 Μαρτίου 2015, αποφάσισε να αναστείλει την έκδοση αποφάσεως και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Πρέπει το άρθρο 20 ΣΛΕΕ να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αντιτίθεται [στο] να αρνηθεί κράτος μέλος το δικαίωμα διαμονής στο έδαφός του σε υπήκοο τρίτης χώρας ο οποίος έχει καθημερινά την πραγματική φροντίδα του ανήλικου τέκνου του το οποίο έχει την ιθαγένεια αυτού του κράτους μέλους;

2) Έχει για την απάντηση στο ερώτημα αυτό σημασία το γεγονός ότι ο γονέας αυτός δεν φέρει εξ ολοκλήρου το νομικό, οικονομικό και/ή συναισθηματικό βάρος και, περαιτέρω, ότι δεν αποκλείεται ότι ο έτερος γονέας, που και αυτός είναι υπήκοος του συγκεκριμένου κράτους μέλους, όντως είναι σε θέση να αναλάβει τη μέριμνα του τέκνου;

3) Πρέπει στην περίπτωση αυτή ο γονέας/υπήκοος τρίτης χώρας να αποδείξει ότι ο έτερος γονέας δεν είναι σε θέση να αναλάβει τη μέριμνα του τέκνου, οπότε το τέκνο θα είναι υποχρεωμένο να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης σε περίπτωση αρνήσεως δικαιώματος διαμονής στον γονέα/υπήκοο τρίτης χώρας;»

37. Κατόπιν αιτήματος του αιτούντος δικαστηρίου, ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου έκρινε ότι η υπόθεση έπρεπε να εκδικαστεί κατά προτεραιότητα δυνάμει του άρθρου 53, παράγραφος 3, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου.

38. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν οι H. C. Chavez-Vilchez και Y. R. L. Wip, η Ολλανδική, η Βελγική, η Δανική, η Λιθουανική, η Πολωνική Κυβέρνηση και η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Οι H. C. Chavez-Vilchez και Y. R. L. Wip, η Δανική, η Γαλλική, η Λιθουανική, η Ολλανδική, η Πολωνική και η Νορβηγική Κυβέρνηση και η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, καθώς και η Επιτροπή ανέπτυξαν προφορικώς τους ισχυρισμούς τους κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 10ης Μαΐου 2016.

IV – Ανάλυση

39. Θα εξετάσω κατ' αρχάς τις παραδοχές στις οποίες θεμελίωσε το αιτούν δικαστήριο την απόφασή του για την υποβολή προδικαστικών ερωτημάτων, ενώ στη συνέχεια θα αναλύσω τις ουσιώδεις πτυχές των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο.

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

40. Καταρχάς, υπενθυμίζω ότι τόσο η διαπίστωση και η εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης όσο και η ερμηνεία και εφαρμογή του εθνικού δικαίου εμπίπτουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα του αιτούντος δικαστηρίου [8].

8 — Βλ. πρόσφατο παράδειγμα της πάγιας αυτής νομολογίας στην απόφαση της 8ης Ιουνίου 2016, Hünnebeck (C-479/14, EU:C:2016:412, σκέψη 36).

41. Υπ' αυτές τις συνθήκες, η ανάλυσή μου θα διέλθει από τρία στάδια. Κατ' αρχάς, θα αναφερθώ στην αρχή κατά την οποία αυτό που υπερισχύει είναι το υπέρτερο συμφέρον του τέκνου. Δεύτερον, προκειμένου να γίνουν καλύτερα κατανοητές οι καταστάσεις τις οποίες αφορούν οι κύριες δίκες, θα εξετάσω την ετερογένεια των εν λόγω καταστάσεων. Τρίτον, θα εκθέσω το πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται οι εν λόγω καταστάσεις, αναπτύσσοντας τις σκέψεις του αιτούντος δικαστηρίου σχετικά με την ολλανδική νομοθεσία και διοικητική πρακτική, καθώς και με τη συνέχεια που δόθηκε στις αιτήσεις αναγνωρίσεως δικαιώματος διαμονής των εκκαλουσών στο πλαίσιο των διαδικασιών που κινήθηκαν δυνάμει της νομοθεσίας περί αλλοδαπών.

1. Η αρχή του υπέρτερου συμφέροντος του τέκνου

42. Η υπεροχή του υπέρτερου συμφέροντος του τέκνου συνιστά μία από τις αρχές που διαπνέουν την έννομη τάξη της Ένωσης[9].

43. Αφενός, όλα τα κράτη μέλη έχουν κυρώσει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού, η οποία συνήφθη στη Νέα Υόρκη στις 20 Νοεμβρίου 1989 (στο εξής: Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού)[10]. Σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 1, της εν λόγω συμβάσεως, «[σ]ε όλες τις αποφάσεις που αφορούν τα παιδιά, είτε αυτές λαμβάνονται από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς κοινωνικής προστασίας, είτε από τα δικαστήρια, τις διοικητικές αρχές ή από τα νομοθετικά όργανα, πρέπει να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του παιδιού»[11]. Το Δικαστήριο έχει επίσης υπενθυμίσει ότι η Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού δεσμεύει όλα τα κράτη μέλη και συγκαταλέγεται μεταξύ των διεθνών πράξεων περί προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου τις οποίες το Δικαστήριο λαμβάνει υπόψη για την εφαρμογή των γενικών αρχών του δικαίου της Ένωσης[12].

44. Επίσης, το άρθρο 3, παράγραφος 3, ΣΕΕ προβλέπει, στο πρώτο εδάφιο, ότι «η Ένωση εγκαθιδρύει εσωτερική αγορά» ενώ, στο δεύτερο εδάφιο, ορίζει ότι η Ένωση «καταπολεμά τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις και προωθεί την κοινωνική δικαιοσύνη και προστασία, την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών, την αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών και *την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού*». Εξάλλου, τα δικαιώματα του παιδιού κατοχυρώνονται στον Χάρτη[13]. Ο Χάρτης αναγνωρίζει, με το άρθρο 24, ότι τα παιδιά διαθέτουν ανεξάρτητα και αυτόνομα δικαιώματα. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, οι δημόσιες αρχές και οι ιδιωτικοί οργανισμοί πρέπει να αποδίδουν πρωταρχική σημασία στο υπέρτερο συμφέρον του παιδιού[14].

9 — Βλ. σύνοψη του κεκτημένου της Ένωσης όσον αφορά τα δικαιώματα του παιδιού στο Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΓΔ Δικαιοσύνης, *EU acquis and policy documents on the rights of the child*, Δεκέμβριος 2015, σ. 1 έως 83.

10 — Η Σύμβαση άρχισε να ισχύει στις 2 Σεπτεμβρίου 1990.

11 — Το άρθρο 9, παράγραφος 1, της Συμβάσεως αυτής ορίζει ότι «[τ]α Συμβαλλόμενα Κράτη μεριμνούν ώστε το παιδί να μην αποχωρίζεται από τους γονείς του, παρά τη θέλησή τους, εκτός εάν οι αρμόδιες αρχές αποφασίσουν, με την επιφύλαξη δικαστικής αναθεώρησης και σύμφωνα με τους εφαρμοζόμενους νόμους και διαδικασίες, ότι ο χωρισμός αυτός είναι αναγκαίος για το συμφέρον του παιδιού. Μια τέτοια απόφαση μπορεί να είναι αναγκαία σε ειδικές περιπτώσεις, για παράδειγμα όταν οι γονείς κακομεταχειρίζονται ή παραμελούν το παιδί, ή όταν ζουν χωριστά και πρέπει να ληφθεί απόφαση σχετικά με τον τόπο διαμονής του παιδιού».

12 — Βλ. απόφαση της 27ης Ιουνίου 2006, Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου (C-540/03, EU:C:2006:429, σκέψη 37 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

13 — Ασφαλώς, σύμφωνα με το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, οι διατάξεις του απευθύνονται στα κράτη μέλη, μόνον όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Εντούτοις, εν προκειμένω, αν, μετά την εξέταση των επίδικων καταστάσεων, θεωρηθεί ότι αυτές εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, το αιτούν δικαστήριο θα πρέπει να προσδιοριστεί αν η μη αναγνώριση του δευτερογενούς δικαιώματος διαμονής των εκκαλουσών των κύριων δικών και η απόρριψη των επίδικων αιτήσεων χορηγήσεως επιδομάτων προσβάλλει το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής που προβλέπεται με το άρθρο 7 του Χάρτη. Βλ., συναφώς, απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 2011, Dereci κ.λπ. (C-256/11, EU:C:2011:734, σκέψη 72).

14 — Βλ., επίσης, ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, της 15ης Φεβρουαρίου 2011, με τίτλο «Το θεματολόγιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα δικαιώματα του παιδιού» [COM(2011) 60 τελικό, σ. 3].

45. Συναφώς, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η αρχή ότι αυτό που υπερισχύει είναι το υπέρτερο συμφέρον του τέκνου αποτελεί το πρίσμα υπό το οποίο πρέπει να ερμηνεύονται οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης [15].

46. Όσον αφορά ειδικότερα την ιθαγένεια της Ένωσης και τα άρθρα 20 ΣΛΕΕ και 21 ΣΛΕΕ, η ερμηνεία τους από το Δικαστήριο επέτρεψε τη συνεκτική εφαρμογή των διατάξεων της Συνθήκης και του παραγώγου δικαίου [16]. Θεωρώ σημαντικό να υπογραμμίσω, ιδίως, ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι «[το παιδί πολίτης της Ένωσης] μπορεί να επικαλεστεί *τα δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής* που διασφαλίζονται από το [δίκαιο της Ένωσης]. Η ικανότητα υπηκόου κράτους μέλους να είναι υποκείμενο των δικαιωμάτων τα οποία διασφαλίζουν η Συνθήκη και το παράγωγο δίκαιο στον τομέα της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων δεν μπορεί να εξαρτάται από την προϋπόθεση να έχει ο ενδιαφερόμενος φθάσει στην ηλικία που απαιτείται ώστε να έχει τη νομική ικανότητα να ασκήσει ο ίδιος τα εν λόγω δικαιώματα» [17].

47. Η αρχή αυτή θα αποτελέσει το σημείο εκκινήσεως της αναλύσεώς μου.

2. Η ετερογένεια των επίδικων στις διαφορές των κύριων δικών καταστάσεων

48. Είναι σημαντικό να διευκρινιστεί εξαρχής ότι, από την εξέταση των επίδικων στις διαφορές των κύριων δικών καταστάσεων, καθίσταται προφανής η έλλειψη ομοιογένειας που τις διακρίνει.

49. Ασφαλώς, όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, οι οκτώ εκκαλούσες των κύριων δικών είναι υπήκοοι τρίτων χωρών που δεν διαθέτουν έγκυρους τίτλους διαμονής [18] και μητέρες ενός τουλάχιστον πολύ μικρής ηλικίας τέκνου (ηλικίας τριών έως επτά ετών), πολίτη της Ένωσης, που κατοικεί στο κράτος μέλος καταγωγής του, εν προκειμένω στις Κάτω Χώρες. Τα τέκνα αυτά έχουν όλα αναγνωριστεί από τους πατέρες τους, Ολλανδούς υπηκόους, αλλά ζουν με τις μητέρες τους, οι οποίες έχουν αναλάβει την καθημερινή και πραγματική φροντίδα τους. Σε όλες τις περιπτώσεις, ο πατέρας δεν ζούσε, ή δεν ζούσε πλέον, ως μέλος της ίδιας οικογένειας με το τέκνο και με τη μητέρα κατά την περίοδο την οποία αφορούσαν οι επίδικες απορριφθείσες αιτήσεις χορηγήσεως επιδομάτων.

50. Πέραν αυτών των ομοιοτήτων, οι επίδικες καταστάσεις παρουσιάζουν ορισμένες ιδιομορφίες, οι οποίες πρέπει να ληφθούν υπόψη.

15 — Βλ. μεταξύ άλλων, όσον φορά το δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως ανηλίκων τέκνων που δεν έχουν κάνει χρήση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας τους και κατοικούν ανέκαθεν στο κράτος μέλος του οποίου είναι υπήκοοι, απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 2012, Ο κ.λπ. (C-356/11 και C-357/11, EU:C:2012:776, σκέψεις 76 έως 78). Όσον αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, βλ. απόφαση της 14ης Φεβρουαρίου 2008, Dynamic Medien (C-244/06, EU:C:2008:85, σκέψεις 39 έως 42 και 52). Όσον αφορά τον κανονισμό (ΕΚ) 2201/2003 του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2003, για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας ο οποίος καταργεί τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ.1347/2000 (ΕΕ 2003, L 338, σ. 1), βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 2ας Απριλίου 2009, A (C-523/07, EU:C:2009:225, σκέψεις 61 και 64).

16 — Επισημαίνεται ότι η συνεκτικότητα της έννομης τάξης της Ένωσης πρέπει να είναι αποτέλεσμα ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης «όχι στο σύνολό του, αλλά ως σύνολο». Βλ., συναφώς, Simon, D., «Cohérence et ordre juridique communautaire», *Le droit, les institutions et les politiques de l'Union Européenne face à l'impératif de cohérence*, V. Michel (επιμέλεια), Presses universitaires de Starsbourg, Στρασβούργο, 2009, σ. 25 έως 40, και ιδίως σ. 30. Συναφώς, ο Pierre Pescatore έχει υπογραμμίσει τη σημασία του δικαστή για την εγγύηση της συνεκτικότητας μιας πολύπλοκης έννομης τάξεως που διαρθρώνεται στις σχέσεις συστημάτων μεταξύ διαφόρων έννομων τάξεων. Βλ., Pescatore, P., *Le droit de l'intégration. Émergence d'un phénomène nouveau dans les relations internationales selon l'expérience des Communautés européennes*, A.W. Sijthoff, Leyden, 1972, σ. 82.

17 — Βλ. απόφαση της 19ης Οκτωβρίου 2004, Zhu και Chen (C-200/02, EU:C:2004:639, σκέψη 20 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Η υπογράμμιση δική μου.

18 — Αυτό ισχύει για τις U. Nikolic, X. V. García Pérez, J. Uwituze, I. O. Enowassam και A. E. Guerrero Chavez. Όσον αφορά τις H. C. Chavez-Vilchez, P. Pinas και Y. R. L. Wip, βλ. σημείο 52 των παρουσών προτάσεων.

51. Όσον αφορά, κατ' αρχάς, την κατάσταση των πατέρων, Ολλανδών υπηκόων, τη συμμετοχή τους στα έξοδα συντηρήσεως των αντίστοιχων τέκνων τους και την επιμέλεια των τελευταίων, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι οι επαφές μεταξύ του τέκνου και του πατέρα τους ήταν είτε συχνές[19] είτε σπάνιες ή ακόμα και ανύπαρκτες[20]. Πράγματι, σε μία περίπτωση, ήταν άγνωστο πού βρισκόταν ο πατέρας[21] ενώ, σε μία άλλη, ο πατέρας μετείχε σε πρόγραμμα υποβοηθούμενης αυτόνομης διαβιώσεως[22]. Σε τρεις περιπτώσεις, ο πατέρας συμμετείχε στα έξοδα συντηρήσεως του τέκνου[23], ενώ στις υπόλοιπες δεν κατέβαλλε κανένα ποσό[24]. Σε δύο από τις οκτώ περιπτώσεις, την επιμέλεια ασκούσαν και οι δύο γονείς[25], ενώ στις υπόλοιπες την επιμέλεια ασκούσε εν τοις πράγμασι σε καθημερινή βάση αποκλειστικά η μητέρα[26]. Σε μία μόνο περίπτωση η μητέρα ασκούσε την πραγματική επιμέλεια του τέκνου της με το οποίο συγκατοικούσε στην οικία του πατριού και του αδελφού του πατέρα του τέκνου[27]. Στις μισές περιπτώσεις, τα τέκνα κατοικούσαν με τη μητέρα τους σε δομές υποδοχής έκτακτης ανάγκης[28].

52. Όσον αφορά, στη συνέχεια, την *κατάσταση των εκκαλουσών των κύριων δικών στο έδαφος της Ένωσης*, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει επίσης ότι, στις 17 Μαΐου 2011, χορηγήθηκε στην P. Pinas άδεια διαμονής ορισμένου χρόνου στις Κάτω Χώρες. Εξάλλου, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, οι εκπρόσωποι των Y. R. L. Wip και H. C. Chavez-Vilchez, καθώς και η Ολλανδική Κυβέρνηση ανέφεραν ότι οι Y. R. L. Wip και H. C. Chavez-Vilchez διαμένουν πλέον νόμιμα στη χώρα. Πράγματι, η Y. R. L. Wip έλαβε πρόσφατα άδεια διαμονής στο Βέλγιο, όπου εργάζεται και κατοικεί με την κόρη της[29]. Η H. C. Chavez-Vilchez έλαβε, βάσει του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, άδεια διαμονής στις Κάτω Χώρες και εργάζεται στο Βέλγιο.

53. Τέλος, όσον αφορά *την ιδιαίτερη κατάσταση των αντίστοιχων τέκνων των A. E. Guerrero Chavez και Y. R. L. Wip*, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι αμφότερα φαίνεται ότι άσκησαν το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας τους.

54. Θα επανέλθω στη συνέχεια στις συνέπειες των πτυχών αυτών για τις διαφορές των κύριων δικών.

19 — Όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, αυτό ισχύει για τη Shalomie, τον Joe, τη Philomena και τον Salamo. Βλ. σημεία 28 έως 30 των παρουσών προτάσεων.

20 — Όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, αυτό ισχύει για την Angelina, την Angely και τη Habibatou. Βλ. σημεία 23, 26 και 27 των παρουσών προτάσεων.

21 — Όσον αφορά τον Schwencke, πατέρα της Angely, υπογραμμίστηκε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι η X. V. García Pérez ήταν θύμα ενδοοικογενειακής βίας. Εξάλλου, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι, σύμφωνα με το μητρώο πληθυσμού, ο Schwencke αναχώρησε για την Κόστα Ρίκα στις 8 Ιουλίου 2009. Βλ. σημείο 26 των παρουσών προτάσεων.

22 — Συναφώς, ο εκπρόσωπος της U. Nikolic διευκρίνισε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι ο van de Pluijm, πατέρας της Esther, είναι νεαρός γονέας που έχει εισαχθεί σε ίδρυμα προκειμένου να ακολουθήσει μακροχρόνια θεραπεία και συνεπώς αποκλείεται να μπορέσει να φροντίσει το τέκνο του.

23 — Όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, οι πατέρες των Shalomie, Philomena και Salamo συμβάλλουν σε αυτά τα έξοδα συντηρήσεως. Βλ. σημεία 28 έως 30 των παρουσών προτάσεων.

24 — Σύμφωνα με την περιγραφή των πραγματικών περιστατικών από το αιτούν δικαστήριο, αυτό ισχύει για την Angelina, τη Shine, την Esther, την Angely και τη Habibatou. Βλ. σημεία 23 έως 27 των παρουσών προτάσεων.

25 — Σύμφωνα με την απόφαση περί παραπομπής, η επιμέλεια ασκείται από κοινού στις περιπτώσεις της Shine και της Philomena. Εντούτοις, επισημαίνεται ότι η Philomena κατοικεί με τη μητέρα της σε κέντρο υποδοχής ατόμων σε κατάσταση επείγουσας ανάγκης. Βλ. σημεία 24 και 29 των παρουσών προτάσεων.

26 — Η επιμέλεια ασκείται αποκλειστικά από τη μητέρα μόνο στις περιπτώσεις της Angelina, της Esther, της Angely, της Habibatou, της Shalomie και του Joe, καθώς και του Salamo. Βλ. σημεία 23, 25 έως 28 και 30 των παρουσών προτάσεων.

27 — Αυτό ισχύει για την A. E. Guerrero Chavez και τον γιο της, Salamo. Βλ. σημείο 30 των παρουσών προτάσεων.

28 — Αυτό ισχύει για την Angelina, την Esther, την Angely, τη Habibatou και τη Philomena.

29 — Όπως προκύπτει από τις γραπτές παρατηρήσεις της Y. R. L. Wip, η αίτησή της για τη χορήγηση άδειας διαμονής στις Κάτω Χώρες δυνάμει του άρθρου 8 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (στο εξής: ΕΣΔΑ) (που υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950) είχε επίσης απορριφθεί. Το διοικητικό όργανο είχε κρίνει ότι οι σχέσεις μεταξύ του πατέρα και της Shalomie, κόρης της Y. R. L. Wip, *δεν ήταν επαρκώς στενές ώστε να γίνει δεκτή η ύπαρξη οικογενειακής ζωής*.

3. Η πρακτική των ολλανδικών διοικητικών οργάνων και οι διαδικασίες που ισχύουν στο δίκαιο των αλλοδαπών

55. Όσον αφορά, πρώτον, την *πρακτική των διοικητικών οργάνων*, το αιτούν δικαστήριο αναφέρει ότι στις Κάτω Χώρες διάφορα διοικητικά όργανα ερμηνεύουν τις αποφάσεις Ruiz Zambrano [30] και Dereci κ.λπ. [31] συσταλτικά, εκτιμώντας ότι η νομολογία αυτή ισχύει μόνον εφόσον ο πατέρας, Ολλανδός υπήκοος, σύμφωνα με αντικειμενικά κριτήρια, δεν είναι σε θέση να φροντίσει το τέκνο, Ολλανδό υπήκοο, παραδείγματος χάριν διότι είναι έγκλειστος σε φυλακή, σε ίδρυμα ή σε νοσοκομείο ή έχει αποβιώσει. Ο γονέας υπήκοος τρίτης χώρας πρέπει να αποδείξει πειστικά, πέραν των περιστάσεων αυτών, ότι ο πατέρας, Ολλανδός υπήκοος, δεν είναι σε θέση, ακόμη και με τυχόν βοήθεια τρίτων, να αναλάβει τη φροντίδα του τέκνου, Ολλανδού υπηκόου. Πράγματι, κατά το αιτούν δικαστήριο, η εγκύκλιος περί αλλοδαπών προβλέπει ότι το βάρος αποδείξεως του ότι ο Ολλανδός γονέας δεν μπορεί να φροντίσει συγκεκριμένα το τέκνο, Ολλανδό υπήκοο, φέρει ο γονέας υπήκοος τρίτης χώρας.

56. Το αιτούν δικαστήριο προσθέτει ότι στις διαφορές των κύριων δικών οι οργανισμοί που είναι αρμόδιοι για την καταβολή παροχών και επιδομάτων, δηλαδή τα οικεία δημοτικά συμβούλια και το SvB, όφειλαν, βάσει των πληροφοριών που τους διαβίβασαν οι ενδιαφερόμενες, να εξετάσουν επαρκώς, σε συνεννόηση με την IND, αν αντλείται δικαίωμα διαμονής στις Κάτω Χώρες από το άρθρο 20 ΣΛΕΕ. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η IND διατύπωσε τη γνώμη της, κατόπιν αιτήματος των εν λόγω οργανισμών. Σε ορισμένες περιπτώσεις, είχε γίνει εκτίμηση στο πλαίσιο διαδικασίας του δικαίου των αλλοδαπών, κινηθείσας από κάποια εκκαλούσα. Για την εκτίμηση σχετικά με το δικαίωμα διαμονής, η IND εφαρμόζει τις κατευθυντήριες γραμμές που περιέχονται στην εγκύκλιο περί αλλοδαπών.

57. Όσον αφορά, δεύτερον, *τις αιτήσεις χορηγήσεως άδειας διαμονής* στο πλαίσιο των διαδικασιών του δικαίου των αλλοδαπών, το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι, εν προκειμένω, τα οικεία δημοτικά συμβούλια, το SvB και η IND δεν θεώρησαν κρίσιμο το γεγονός ότι την καθημερινή πραγματική φροντίδα του τέκνου, πολίτη της Ένωσης, δεν είχε αναλάβει ο πατέρας, πολίτης της Ένωσης, αλλά η μητέρα, υπήκοος τρίτης χώρας. Πράγματι, δεν θεώρησαν κρίσιμο να εξετασθεί η ένταση των επαφών μεταξύ του τέκνου και του πατέρα, η φύση της συμβολής του στη συντήρηση και στην ανατροφή του τέκνου ή το κατά πόσον ήταν διατεθειμένος να το φροντίσει. Επίσης, το γεγονός ότι ο πατέρας δεν ασκούσε την επιμέλεια του τέκνου δεν θεωρήθηκε κρίσιμο, εφόσον δεν είχε αποδειχτεί πειστικά ότι η επιμέλεια δεν θα μπορούσε να του ανατεθεί. Εναπόκειται στον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας, ο οποίος ασκεί την επιμέλεια του τέκνου, να αποδείξει ότι ο Ολλανδός γονέας δεν μπορεί να φροντίσει συγκεκριμένα το τέκνο. Μόνον αν η μητέρα υπήκοος τρίτης χώρας αποδείξει πειστικά την ύπαρξη αντικειμενικών εμποδίων που καθιστούν αδύνατο να φροντίσει ο πατέρας το τέκνο, μπορεί να γίνει δεκτό ότι το τέκνο εξαρτάται από τη μητέρα σε τέτοιο βαθμό ώστε να υποχρεωθεί εν τοις πράγμασι να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης, αν απορριφθεί η αίτηση χορηγήσεως άδειας διαμονής.

58. Λόγω της ετερογένειας των επίδικων καταστάσεων και των ιδιαιτεροτήτων της ολλανδικής διοικητικής πρακτικής τις οποίες εκθέτει το αιτούν δικαστήριο με την απόφασή του, θα πρέπει να εξεταστεί αν τα πολύ μικρής ηλικίας τέκνα, πολίτες της Ένωσης, και οι μητέρες τους, υπήκοοι τρίτων κρατών, οι οποίες ασκούν την αποκλειστική επιμέλεια των τέκνων, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης. Συναφώς θα εξετάσω, αφενός, τις ιδιαίτερες περιπτώσεις των τέκνων των H. C. Chavez-Vilchez και Y. R. L. Wip υπό το πρίσμα του άρθρου 21 ΣΛΕΕ και της οδηγίας 2004/38 και, αφετέρου, τις περιπτώσεις των τέκνων που διέμεναν ανέκαθεν, μαζί με τη μητέρα τους, στο κράτος μέλος του οποίου είναι υπήκοοι, υπό το πρίσμα του άρθρου 20 ΣΛΕΕ.

30 — Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011 (C-34/09, EU:C:2011:124).

31 — Απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 2011 (C-256/11, EU:C:2011:734).

Εξέταση της καταστάσεως των H. C. Chavez-Vilchez και Y. R. L. Wip και των τέκνων τους υπό το πρίσμα του άρθρου 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και της οδηγίας 2004/38

59. Όπως έχει κρίνει επανειλημμένα το Δικαστήριο, ακόμα και αν τυπικά το αιτούν δικαστήριο περιορίζει τα ερωτήματά του στο ζήτημα της ερμηνείας του άρθρου 20 ΣΛΕΕ και μόνο, το γεγονός αυτό δεν εμποδίζει το Δικαστήριο να του παράσχει όλα τα στοιχεία περί ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης που μπορεί να αποδειχθούν χρήσιμα για την εκδίκαση της υποθέσεως της οποίας έχει επιληφθεί, ανεξαρτήτως του αν το αιτούν δικαστήριο τα μνημονεύει ρητώς στα ερωτήματά του ή όχι [32].

60. Υπενθυμίζω κατ' αρχάς ότι, σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 3 της οδηγίας 2004/38, σκοπός της οδηγίας είναι να απλοποιηθεί και να ενισχυθεί το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής όλων των πολιτών της Ένωσης. Το δικαίωμα αυτό αφορά, όπως επισήμανα στο σημείο 46 των παρουσών προτάσεων, το πολύ μικρής ηλικίας τέκνο που είναι πολίτης της Ένωσης [33].

1. Επί της επιρροής που ασκεί το γεγονός ότι η κόρη της H. C. Chavez-Vilchez έχει ασκήσει το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας

61. Όσον αφορά την κόρη της H. C. Chavez-Vilchez, τόσο επειδή έκανε χρήση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας της διαμένοντας έως το 2011 στη Γερμανία, κράτος μέλος στο οποίο εργάζεται ο πατέρας της [34], όσο και διότι το αιτούν δικαστήριο διαπίστωσε ότι κατοικεί πλέον με τη μητέρα της στο Βέλγιο όπου εργάζεται η τελευταία, φρονώ ότι η οδηγία 2004/38 κατ' αρχήν τυγχάνει εφαρμογής για την H. C. Chavez-Vilchez, ως μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 2, σημείο 2, της εν λόγω οδηγίας, το οποίο τον συνοδεύει [35]. Εντούτοις, οι συνέπειες της εφαρμογής της οδηγίας 2004/38 για την H. C. Chavez-Vilchez και την κόρη της διαφέρουν, κατά την άποψή μου, ανάλογα με το χρονικό σημείο κατά το οποίο πραγματοποιήθηκε η εξεταζόμενη μετακίνηση.

62. Εφόσον η H. C. Chavez-Vilchez εργάζεται σήμερα στο Βέλγιο και, κατά συνέπεια, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να κατοικεί στο εν λόγω κράτος μέλος με την κόρη της, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι, λαμβανομένου υπόψη του ότι η H. C. Chavez-Vilchez έλαβε πρόσφατα άδεια διαμονής στις Κάτω Χώρες βάσει του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, η ύπαρξη ενδεχόμενης κατοικίας στο Βέλγιο ασκεί επιρροή σε δύο μόνο περιπτώσεις, ήτοι σε περίπτωση ενδεχόμενης αιτήσεως για τη χορήγηση άδειας διαμονής στο εν λόγω κράτος μέλος ή, λαμβανομένης υπόψη της τακτικής διαμονής της στις Κάτω Χώρες, προκειμένου να εκτιμηθούν τα ερμηνευτικά κριτήρια του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, όπως έχουν καθιερωθεί με τη νομολογία του Δικαστηρίου [36].

32 — Βλ. με ανάλογη επιχειρηματολογία, μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 19ης Σεπτεμβρίου 2013, Betriu Montull (C-5/12, EU:C:2013:571, σκέψη 41), καθώς και της 1ης Οκτωβρίου 2013, Alokpa και Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645, σκέψη 20).

33 — Βλ. απόφαση της 19ης Οκτωβρίου 2004, Zhu και Chen (C-200/02, EU:C:2004:639, σκέψη 20 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

34 — Επισημαίνω ότι ούτε στην απόφαση περί παραπομπής ούτε στον φάκελο που διαθέτει το Δικαστήριο αναφέρεται αν το κράτος μέλος στο οποίο γεννήθηκε η κόρη της H. C. Chavez-Vilchez είναι η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας ή το Βασίλειο των Κάτω Χωρών. Εν πάση περιπτώσει, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι η κόρη της H. C. Chavez-Vilchez έχει την ολλανδική υπηκοότητα, δεδομένου ότι ο πατέρας της, ο οποίος είναι Ολλανδός υπήκοος, την αναγνώρισε.

35 — Υπενθυμίζω συναφώς ότι τα δικαιώματα που ενδεχομένως παρέχονται βάσει των σχετικών με την ιθαγένεια της Ένωσης διατάξεων της Συνθήκης στους υπηκόους τρίτων χωρών δεν αποτελούν αυτοτελή δικαιώματα των υπηκόων αυτών, αλλά δικαιώματα που απορρέουν από την εκ μέρους πολίτη της Ένωσης άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας. Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 8ης Μαΐου 2013, Ymeraga κ.λπ. (C-87/12, EU:C:2013:291, σκέψη 35)· της 1ης Οκτωβρίου 2013, Alokpa και Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645, σκέψη 22), καθώς και της 12ης Μαρτίου 2014, O. και B. (C-456/12, EU:C:2014:135, σκέψη 36).

36 — Συναφώς, εφόσον η H. C. Chavez-Vilchez διαθέτει πλέον άδεια διαμονής στις Κάτω Χώρες, δύσκολα μπορεί να γίνει νοητό ότι η κόρη της θα αναγκαστεί εν τοις πράγμασι να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του, με αποτέλεσμα να μη μπορέσει να ασκήσει πράγματι, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που αποκτά από την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης.

63. Όσον αφορά την άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας της κόρης της H. C. Chavez-Vilchez, από την απόφαση περί παραπομπής και από τις γραπτές και προφορικές παρατηρήσεις προκύπτει ότι διέμεινε με τους γονείς της στη Γερμανία, κράτος μέλος όπου κατοικεί και εργάζεται ο πατέρας της, έως το 2011, οπότε εξαναγκάστηκε από τον πατέρα της να εγκαταλείψει, μαζί με τη μητέρα της, την οικογενειακή στέγη[37]. Στη συνέχεια, επέστρεψε, συνοδευόμενη από τη μητέρα της, στις Κάτω Χώρες, κράτος του οποίου είναι υπήκοος.

64. Κρίνω σκόπιμο να εξετάσω αυτή τη μετάβαση της H. C. Chavez-Vilchez και της κόρης της στη Γερμανία υπό το πρίσμα της οδηγίας 2004/38. Πράγματι, μια τέτοια ανάλυση θα είναι ενδεχομένως χρήσιμη για το αιτούν δικαστήριο, διότι άπτεται των χρονικών περιόδων τις οποίες αφορούν οι επίδικες αιτήσεις χορηγήσεως επιδομάτων.

α) Σύντομη ανασκόπηση της νομολογίας σχετικά με τη δυνατότητα εφαρμογής της οδηγίας 2004/38 στην περίπτωση που πολίτης της Ένωσης που έχει κάνει πραγματική προηγούμενη χρήση της ελευθερίας κυκλοφορίας του μεταβαίνει στο κράτος μέλος του οποίου είναι υπήκοος

65. Υπενθυμίζω ότι, όσον αφορά τυχόν δικαιώματα των μελών της οικογένειας πολίτη της Ένωσης που δεν έχουν την υπηκοότητα κράτους μέλους, στην αιτιολογική σκέψη 5 της οδηγίας 2004/38 επισημαίνεται ότι το δικαίωμα όλων των πολιτών της Ένωσης να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών, προκειμένου να ασκείται υπό αντικειμενικές συνθήκες αξιοπρέπειας, πρέπει να παρέχεται και στα μέλη της οικογενείας τους, ανεξαρτήτως της ιθαγένειάς τους[38].

66. Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, το δικαίωμα να συνοδεύεται από μέλος της οικογενείας του υπήκοο τρίτης χώρας χορηγείται στον πολίτη της Ένωσης, ανεξαρτήτως του αν ασκεί[39] ή δεν ασκεί[40] οικονομική δραστηριότητα, και όταν επιστρέφει στο κράτος μέλος του οποίου είναι υπήκοος μετά την άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας σε άλλο κράτος μέλος όπου διέμενε με το εν λόγω μέλος της οικογένειάς του[41]. Συνεπώς, η νομολογία αυτή άπτεται του δικαιώματος οικογενειακής επανενώσεως, το οποίο διαθέτει ο πολίτης λόγω της προηγούμενης ασκήσεως της ελευθερίας

37 — Από τις γραπτές παρατηρήσεις της H. C. Chavez-Vilchez προκύπτει ότι, επειδή βρισκόταν στον δρόμο με την κόρη της, οι γερμανικές υπηρεσίες πρόνοιας και οι γερμανικές αστυνομικές υπηρεσίες έκριναν προτιμότερο να επιστρέψει η Angelina και η μητέρα της στις Κάτω Χώρες διότι εκεί η Angelina, ως Ολλανδή υπήκοος, μπορούσε να επωφεληθεί από όλα τα δικαιώματα.

38 — Βλ. αποφάσεις της 25ης Ιουλίου 2008, Metock κ.λπ. (C-127/08, EU:C:2008:449, σκέψη 83), καθώς και της 18ης Δεκεμβρίου 2014, McCarthy κ.λπ. (C-202/13, EU:C:2014:2450, σκέψη 33).

39 — Βλ. απόφαση της 7ης Ιουλίου 1992, Singh (C-370/90, EU:C:1992:296), με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι πολίτης ο οποίος επιστρέφει στο κράτος μέλος του οποίου είναι υπήκοος προκειμένου να ασκήσει μη έμμισθη δραστηριότητα, αφού άσκησε έμμισθη δραστηριότητα επί ορισμένο χρονικό διάστημα σε άλλο κράτος μέλος, αντλεί από τις Συνθήκες και από το παράγωγο δίκαιο το δικαίωμα να συνοδεύεται από τον/την σύζυγό του, υπήκοο τρίτης χώρας, υπό τους ίδιους όρους με αυτούς που προβλέπει το παράγωγο δίκαιο.

40 — Βλ. απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2007, Eind (C-291/05, EU:C:2007:771), με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι πολίτης κράτους μέλους ο οποίος έφερε την κόρη του από τρίτο κράτος, ενώ εργαζόταν σε άλλο κράτος μέλος, είχε το δικαίωμα να συνοδεύεται από την κόρη του όταν επέστρεψε στο κράτος μέλος του οποίου ήταν υπήκοος, μολονότι δεν ασκούσε πλέον οικονομική δραστηριότητα.

41 — Βλ. ανάλυση αυτής της νομολογίας στα σημεία 61 έως 88 των προτάσεών μου στην υπόθεση McCarthy κ.λπ. (C-202/13, EU:C:2014:345).

κυκλοφορίας και αντλείται από την απαγόρευση των εμποδίων. Με τη νομολογία του αυτή, το Δικαστήριο εφάρμοσε την οδηγία 2004/38 αναλογικώς[42]. Θα πρέπει, στο σημείο αυτό, να αναλυθεί η νομολογία με την οποία το Δικαστήριο ερμήνευσε περισσότερο διασταλτικά αυτή την οδηγία, εφαρμόζοντάς την ευθέως και όχι αναλογικώς.

β) Επί της δυνατότητας εφαρμογής του άρθρου 5 της οδηγίας 2004/38 στην περίπτωση που το πολύ μικρής ηλικίας τέκνο, πολίτης της Ένωσης, το οποίο έχει κάνει πραγματική προηγούμενη χρήση της ελευθερίας κυκλοφορίας του μεταβαίνει στο κράτος μέλος του οποίου είναι υπήκοος συνοδευόμενο από ανιόντα υπήκοο τρίτης χώρας που ασκεί την αποκλειστική επιμέλεια του τέκνου.

67. Όσον αφορά το δικαίωμα εισόδου και βραχυχρόνιας διαμονής, το οποίο προβλέπει το άρθρο 6 της οδηγίας 2004/38, το Δικαστήριο εφάρμοσε, με την απόφαση McCarthy κ.λπ.[43], την οδηγία 2004/38 σε υπήκοο τρίτης χώρας, μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης. Με την απόφαση αυτή, το Δικαστήριο ερμήνευσε συνεκτικά την οδηγία 2004/38 με γνώμονα το σύστημα των πηγών του δικαίου της Ένωσης και τον ρόλο που διαδραματίζει η ιθαγένεια της Ένωσης. Υπενθύμισε, κατ' αρχάς, ότι «η οδηγία 2004/38 σκοπεί να διευκολύνει την άσκηση του θεμελιώδους ατομικού δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών, το οποίο παρέχεται απευθείας στους πολίτες της Ένωσης βάσει του άρθρου 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, και να ενισχύσει το εν λόγω δικαίωμα»[44] και, στη συνέχεια, ότι, «λαμβανομένων υπόψη του πλαισίου και των σκοπών που επιδιώκονται με την οδηγία 2004/38, οι διατάξεις της οδηγίας δεν πρέπει να ερμηνεύονται συσταλτικώς και δεν πρέπει, εν πάση περιπτώσει, να καθίστανται άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας»[45]. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έκρινε, τελικά, ότι «ουδόλως προκύπτει από το [άρθρο 5 της οδηγίας 2004/38] ότι το δικαίωμα εισόδου των μελών της οικογένειας πολίτη της Ένωσης τα οποία δεν έχουν την ιθαγένεια κράτους μέλους αφορά μόνον τα λοιπά κράτη μέλη εξαιρουμένου του κράτους μέλους καταγωγής του πολίτη της Ένωσης».

68. Συναφώς είμαι της γνώμης ότι η οδηγία 2004/38 τυγχάνει εφαρμογής για τους υπηκόους τρίτων κρατών, μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 2, σημείο 2, της οδηγίας, όταν, μετά την προηγούμενη άσκηση από τον πολίτη της Ένωσης του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας του και αφού έχει διαμείνει πραγματικά σε άλλο κράτος μέλος, ο πολίτης της Ένωσης και τα μέλη της οικογένειάς του μετακινούνται προς το κράτος μέλος του οποίου ο πολίτης είναι υπήκοος.

69. Εν προκειμένω, τίθεται το ερώτημα αν το γεγονός ότι η κόρη της H. C. Chavez-Vilchez έκανε χρήση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας της διαμένοντας με τους γονείς της στη Γερμανία, κράτος μέλος στο οποίο ο πατέρας της κατοικεί και ασκεί μη μισθωτή δραστηριότητα, επιτρέπει να τύχει, τόσο η ίδια όσο και η μητέρα της, της προστασίας την οποία προβλέπει η οδηγία 2004/38 κατά την επιστροφή της στις Κάτω Χώρες, κράτος μέλος του οποίου είναι υπήκοος.

42 — Στην απόφαση της 7ης Ιουλίου 1992, Singh (C-370/90, EU:C:1992:296), τα παρεπόμενα δικαιώματα διαμονής έγιναν δεκτά από το Δικαστήριο βάσει του άρθρου 52 ΕΟΚ (νυν άρθρο 49 ΣΛΕΕ) και της οδηγίας 73/148/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1973, περί καταργήσεως των περιορισμών στη διακίνηση και στη διαμονή των υπηκόων των κρατών μελών στο εσωτερικό της Κοινότητας στον τομέα της εγκαταστάσεως και της παροχής υπηρεσιών (ΕΕ ειδ. έκδ. 06/001, σ. 144), η οποία καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε με την οδηγία 2004/38. Η αιτιολογία της αποφάσεως της 11ης Δεκεμβρίου 2007, Eind (C-291/05, EU:C:2007:771), βασίζεται τόσο στις διατάξεις της Συνθήκης (άρθρο 39 ΕΚ, νυν άρθρο 45 ΣΛΕΕ) όσο και στις διατάξεις του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 33), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2004/38. Με την απόφαση της 12ης Μαρτίου 2014, O. και B. (C-456/12, EU:C:2014:135), το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η οδηγία 2004/38 εφαρμόζεται κατ' αναλογίαν στην περίπτωση πολίτη της Ένωσης που συνήψε ή συνέσφιξε οικογενειακούς δεσμούς με υπήκοο τρίτης χώρας στο πλαίσιο πραγματικής διαμονής, δυνάμει και τηρουμένων των προϋποθέσεων των άρθρων 7, παράγραφοι 1 και 2, ή 16, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2004/38, σε κράτος μέλος διαφορετικό εκείνου του οποίου έχει την υπηκοότητα και επιστρέφει, μαζί με το οικείο μέλος της οικογένειάς του, στο κράτος μέλος του οποίου είναι υπήκοος. Βλ., συναφώς, σημεία 77 επ. των προτάσεών μου στην υπόθεση McCarthy κ.λπ. (C-202/13, EU:C:2014:345).

43 — Απόφαση της 18ης Δεκεμβρίου 2014 (C-202/13, EU:C:2014:2450).

44 — Βλ. απόφαση της 18ης Δεκεμβρίου 2014, McCarthy κ.λπ. (C-202/13, EU:C:2014:2450, σκέψη 31). Βλ., επίσης, απόφαση της 12ης Μαρτίου 2014, O. και B (C-456/12, EU:C:2014:135, σκέψη 35 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

45 — Βλ. απόφαση της 25ης Ιουλίου 2008, Metock κ.λπ. (C-127/08, EU:C:2008:449, σκέψη 84).

70. Φρονώ πως η απάντηση είναι καταφατική.

71. Ασφαλώς, αντιθέτως προς την H. P. McCarthy[46], επίσης υπήκοο τρίτης χώρας και μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, η οποία ήταν κάτοχος ισχύοντος δελτίου διαμονής χορηγηθέντος από τις αρχές κράτους μέλους δυνάμει του άρθρου 10 της οδηγίας 2004/38, από την απόφαση περί παραπομπής δεν προκύπτει ότι η H. C. Chavez-Vilchez κατά τον χρόνο εισόδου της στο έδαφος των Κάτω Χωρών ήταν κάτοχος ταξιδιωτικού εγγράφου κατά την έννοια του άρθρου 5 της οδηγίας αυτής. Φρονώ, εντούτοις, ότι η ερμηνεία του άρθρου 5, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με το άρθρο 5, παράγραφος 4, της οδηγίας 2004/38 θα επέτρεπε να αναγνωρισθεί στην H. C. Chavez-Vilchez δικαίωμα εισόδου και βραχυχρόνιας διαμονής στο έδαφος του Βασιλείου των Κάτω Χωρών. Πράγματι, σύμφωνα με το άρθρο 5, παράγραφος 4, της οδηγίας, «οσάκις πολίτης της Ένωσης ή μέλος της οικογένειάς του που δεν είναι υπήκοος κράτους μέλους δεν διαθέτει τα απαιτούμενα ταξιδιωτικά έγγραφα ή, ανάλογα με την περίπτωση, την αναγκαία θεώρηση, το οικείο κράτος μέλος, πριν εφαρμόσει το μέτρο της επαναπροώθησης, παρέχει στα πρόσωπα αυτά κάθε εύλογη δυνατότητα για την απόκτηση των αναγκαίων εγγράφων ή την αποστολή τους εντός ευλόγου προθεσμίας ή προκειμένου να επιβεβαιωθεί ή να αποδειχθεί με άλλα μέσα ότι καλύπτονται από το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής».

72. Έτσι, η κόρη της H. C. Chavez-Vilchez, ως πολύ μικρής ηλικίας πολίτης της Ένωσης που μετακινήθηκε στο εσωτερικό της Ένωσης[47] και επιστρέφει, λόγω ατυχών περιστάσεων[48], στο κράτος μέλος του οποίου είναι υπήκοος, θα έπρεπε να επωφεληθεί της εφαρμογής του άρθρου 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και του άρθρου 5, παράγραφοι 1 και 4, της οδηγίας 2004/38 και, επομένως, δικαιώματος εισόδου και βραχυχρόνιας διαμονής για τη μητέρα της, πράγμα που θα επέτρεπε στην τελευταία, η οποία ασκεί πράγματι την επιμέλειά της, να βρει εργασία ώστε να διαθέτει επαρκείς πόρους και να μην επιβαρύνει το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του Βασιλείου των Κάτω Χωρών[49].

73. Εφόσον ανιών, υπήκοος τρίτης χώρας, δεν μπορέσει εντός της τρίμηνης προθεσμίας του άρθρου 6 της οδηγίας 2004/38 να εξασφαλίσει επαρκείς πόρους προκειμένου να τύχει της προστασίας που προβλέπει η οδηγία, φρονώ ότι το άρθρο 21 ΣΛΕΕ δεν απαγορεύει να μην αναγνωριστεί δικαίωμα διαμονής στον εν λόγω ανιόντα, ακόμα και αν ασκεί την πραγματική επιμέλεια πολύ μικρής ηλικίας τέκνου, πολίτη της Ένωσης, που συγκατοικεί με αυτόν.

74. Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει, εντούτοις, να εξεταστεί η κατάσταση του τέκνου πολίτη της Ένωσης και του ανιόντος του, υπηκόου τρίτης χώρας, υπό το πρίσμα του άρθρου 20 ΣΛΕΕ. Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε, η H. C. Chavez-Vilchez έλαβε πρόσφατα άδεια διαμονής στις Κάτω Χώρες βάσει του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ. Κατά συνέπεια, δεν κρίνω απαραίτητο να εξεταστεί αν, υπό το πρίσμα του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, «παρά ταύτα, θα μπορούσε, κατ' εξαίρεση, να της παρασχεθεί δικαίωμα διαμονής, προκειμένου να μη θιγεί η πρακτική αποτελεσματικότητα της ιθαγένειας της Ένωσης την οποία [έχει το τέκνο] της ενδιαφερόμενης, δεδομένου ότι η συνέπεια της αποφάσεως αυτής θα ήταν να υποχρεωθ[εί], εκ των πραγμάτων, [το προαναφερθέν τέκνο] να αποχωρήσ[ει] από το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του, στερούμεν[ο] έτσι της δυνατότητας να ασκ[εί] αποτελεσματικά, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που του [...] παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης»[50].

46 — Απόφαση της 18ης Δεκεμβρίου 2014, McCarthy κ.λπ. (C-202/13, EU:C:2014:2450).

47 — Υπενθυμίζω ότι η μετακίνηση αυτή συνδεόταν με την άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας του πατέρα της, Ολλανδού υπηκόου, ο οποίος σκόπευε να εγκατασταθεί και να εργαστεί σε άλλο κράτος μέλος. Κατά συνέπεια, φρονώ ότι η προπαρατεθείσα νομολογία μπορεί ασφαλώς να εφαρμοστεί αναλογικώς.

48 — Βλ. υποσημείωση 37 των παρουσών προτάσεων.

49 — Συναφώς επισημαίνω ότι, εφόσον δεν έχει χορηγηθεί άδεια διαμονής, η επίδικη εθνική νομοθεσία δεν επιτρέπει σε μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης που είναι υπήκοος τρίτης χώρας να εργαστεί.

50 — Βλ. απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2013, Alokpa και Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645, σκέψη 33).

2. Επί της επιρροής που ασκεί το γεγονός ότι η κόρη της Y. R. L. Wip έχει ασκήσει το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας

75. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ο εκπρόσωπος της Y. R. L. Wip και η Ολλανδική Κυβέρνηση επιβεβαίωσαν ότι η Y. R. L. Wip και η κόρη της ζουν πλέον στο Βέλγιο, όπου η Y. R. L. Wip έλαβε άδεια διαμονής και εργάζεται. Συνεπώς, είναι σαφές ότι η κόρη της έκανε χρήση της ελευθερίας κυκλοφορίας της, ως πολίτης της Ένωσης, σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο του οποίου είναι υπήκοος και επομένως το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38 εφαρμόζεται στην περίπτωση της Y. R. L. Wip, ως μέλους της οικογένειας που τη συνοδεύει. Πράγματι, η κόρη της Y. R. L. Wip, υπό την ιδιότητα της Ολλανδής υπηκόου, και συνεπώς του πολίτη της Ένωσης, δικαιούται την προστασία που προβλέπει το άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Το εν λόγω άρθρο της Συνθήκης και η οδηγία 2004/38 της παρέχουν κατ' αρχήν δικαίωμα διαμονής στο κράτος μέλος υποδοχής, εν προκειμένω στο Βασίλειο του Βελγίου.

76. Συναφώς, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι «η απόφαση να μην επιτραπεί στον γονέα, υπήκοο κράτους μέλους ή τρίτης χώρας, ο οποίος έχει πράγματι την επιμέλεια ανήλικου πολίτη της Ένωσης, να διαμείνει με τον πολίτη αυτόν εντός του κράτους μέλους υποδοχής θα αφαιρούσε από το δικαίωμα διαμονής του τελευταίου κάθε πρακτική αποτελεσματικότητα, δεδομένου ότι η άσκηση του δικαιώματος διαμονής από τέκνο πολύ μικρής ηλικίας συνεπάγεται αναγκαστικά ότι το τέκνο αυτό έχει δικαίωμα να συνοδεύεται από το πρόσωπο που έχει πράγματι την επιμέλειά του και, συνεπώς, ότι το πρόσωπο αυτό έχει δικαίωμα να διαμένει μαζί με το τέκνο εντός του κράτους μέλους υποδοχής κατά τη διάρκεια της διαμονής αυτής» [51]. Εντούτοις, το δικαίωμα διαμονής των πολιτών της Ένωσης στο έδαφος άλλου κράτους μέλους αναγνωρίζεται υπό τους περιορισμούς και τις προϋποθέσεις που προβλέπονται από τη Συνθήκη καθώς και από τις διατάξεις που θεσπίζονται για την εφαρμογή της [52]. Συναφώς υπενθυμίζω ότι η εφαρμογή των εν λόγω περιορισμών και προϋποθέσεων πρέπει να γίνεται τηρουμένων των ορίων που επιβάλλονται από το δίκαιο της Ένωσης και σύμφωνα με τις γενικές αρχές του εν λόγω δικαίου [53], και ιδίως, κατά την άποψή μου, σύμφωνα με την αρχή του υπέρτερου συμφέροντος του τέκνου.

77. Εντούτοις, εφόσον η Y. R. L. Wip έλαβε άδεια διαμονής και έχει εργασία στο Βέλγιο, πράγμα που εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να επαληθεύσει, η κόρη της, πολίτης της Ένωσης, δεν μπορεί κατ' αρχήν να υποχρεωθεί εν τοις πράγμασι να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης, εν συνόλω νοούμενο, στερούμενη, κατ' αυτόν τον τρόπο, τη δυνατότητα να ασκήσει, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που της παρέχει η ιθαγένεια της Ένωσης. Κατά συνέπεια, όπως και στην περίπτωση της H. C. Chavez-Vilchez (η οποία έλαβε άδεια διαμονής στις Κάτω Χώρες) και της κόρης της, θεωρώ απαραίτητο να αναλυθεί και αυτή η κατάσταση υπό το πρίσμα του άρθρου 20 ΣΛΕΕ.

51 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 19ης Οκτωβρίου 2004, Zhu και Chen (C-200/02, EU:C:2004:639, σκέψη 45)· της 8ης Νοεμβρίου 2012, Iida (C-40/11, EU:C:2012:691, σκέψη 69), καθώς και της 1ης Οκτωβρίου 2013, Alokpa και Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645, σκέψη 28).

52 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 17ης Σεπτεμβρίου 2002, Baumbast και R (C-413/99, EU:C:2002:493, σκέψεις 84 και 85), καθώς και της 19ης Οκτωβρίου 2004, Zhu και Chen (C-200/02, EU:C:2004:639, σκέψη 26).

53 — Βλ. αποφάσεις της 17ης Σεπτεμβρίου 2002, Baumbast και R (C-413/99, EU:C:2002:493, σκέψη 91), καθώς και της 19ης Οκτωβρίου 2004, Zhu και Chen (C-200/02, EU:C:2004:639, σκέψη 32).

Εξέταση της καταστάσεων των τέκνων που διαμένουν ανέκαθεν στο δικό τους κράτος μέλος –συνοδευόμενα από την μητέρα τους η οποία ασκεί την πραγματική επιμέλεια των τέκνων– υπό το πρίσμα του άρθρου 20 ΣΛΕΕ

1. Το πρώτο και το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα

78. Με το πρώτο και το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, που πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν το άρθρο 20 ΣΛΕΕ αντίκειται στο να απαγορεύσει κράτος μέλος σε γονέα ο οποίος είναι υπήκοος τρίτης χώρας [54] και ασκεί την πραγματική επιμέλεια του πολύ μικρής ηλικίας τέκνου του, πολίτη της Ένωσης, να διαμείνει στο κράτος μέλος κατοικίας του τέκνου, κράτος του οποίου το τέκνο είναι υπήκοος, εφόσον δεν αποδεικνύεται ότι ο έτερος γονέας, υπήκοος του ίδιου κράτους μέλους, μπορεί να αναλάβει αποκλειστικά την πραγματική επιμέλεια του τέκνου.

79. Προκειμένου να δοθεί απάντηση σε αυτά τα ερωτήματα, θα πρέπει να προσδιοριστεί αν, υπό το πρίσμα του άρθρου 20 ΣΛΕΕ και της νομολογίας του Δικαστηρίου, αυτή η κατάσταση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης.

α) Η ιθαγένεια της Ένωσης: η θεμελιώδης ιδιότητα των πολιτών της Ένωσης

80. Την 1η Νοεμβρίου 2016 η ιθαγένεια της Ένωσης γίνεται 23 ετών [55]. Γεννήθηκε το 1992, με την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ και σκοπός της είναι να συμβάλει στη δυνατότητα οι υπήκοοι των κρατών μελών να ταυτίζονται με την Ένωση [56]. Ως θεμελιώδης ιδιότητα των πολιτών της Ένωσης, η ιθαγένεια της Ένωσης ενσαρκώνει, για τις νέες ιδίως γενεές, τη δυνατότητα οικοδομήσεως μιας Ευρώπης στην οποία όλοι οι πολίτες, ως ανθρώπινα όντα, μπορούν να κυκλοφορούν, να διαμένουν, να εργάζονται, να σπουδάζουν, να παρέχουν μια υπηρεσία ή να εγκαθίστανται σε άλλο κράτος μέλος, να ευημερούν, να συνάπτουν γάμο ή να επιλέγουν άλλη ανάλογη κοινωνία βίου, να δημιουργούν οικογένεια, αν το επιθυμούν, και να ζουν με ειρήνη [57] και ασφάλεια.

81. Επομένως, η ιθαγένεια της Ένωσης νομιμοποιεί τη διαδικασία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης μέσω της ενισχύσεως της συμμετοχής των πολιτών. Οι γενικοί εισαγγελείς του Δικαστηρίου υπογράμμισαν τη νομιμοποίηση αυτή ήδη από τη θέσπιση της ιθαγένειας της Ένωσης. Μεταξύ άλλων, ο γενικός εισαγγελέας C. O. Lenz επισήμανε το 1994 ότι «[η] θέσπιση της ιθαγένειας της Ένωσης δημιουργεί την προσδοκία ότι εν πάση περιπτώσει οι πολίτες της Ένωσης θα τυγχάνουν ίσης μεταχειρίσεως έναντι του κοινοτικού δικαίου» [58].

82. Δύο χρόνια αργότερα, το 1996, ο γενικός εισαγγελέας Ph. Léger, αναφερόμενος στην αναγνώριση αυτής της ιθαγένειας, απευθύνθηκε στο Δικαστήριο ως εξής: «[αυτή η ιθαγένεια] έχει έντονα εμβληματική αξία και αποτελεί πιθανώς ένα από τα επιτεύγματα της ευρωπαϊκής οικοδομήσεως που έχει περισσότερο συγκεντρώσει την προσοχή της κοινής γνώμης. Βεβαίως, η έννοια αυτή καλύπτει

54 — Κατά τη θεωρία, στο πλαίσιο του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, η χρήση του όρου «υπήκοος τρίτης χώρας» δεν είναι πλέον λυσιτελής. Πράγματι, στο πλαίσιο της οδηγίας 2004/38, η οποία διέπει την άσκηση του δικαιώματος κυκλοφορίας και διαμονής μεταξύ δύο κρατών μελών (του κράτους του οποίου ο πολίτης της Ένωσης είναι υπήκοος και του κράτους υποδοχής), το μέλος της οικογένειας του πολίτη της Ένωσης είναι υπήκοος τρίτης χώρας. Εντούτοις, το άρθρο 20 ΣΛΕΕ, όπως ερμηνεύεται από τη νομολογία, αφορά ένα μόνο κράτος μέλος, και συγκεκριμένα το κράτος του οποίου ο πολίτης της Ένωσης είναι υπήκοος. Κατά συνέπεια, όταν το μέλος της οικογένειας του εν λόγω πολίτη δεν είναι υπήκοος «τρίτης χώρας», προτείνεται να χρησιμοποιείται διαφορετικός όρος, για παράδειγμα «υπήκοος χώρας εκτός ΕΕ» ή «μη Ευρωπαίος υπήκοος». Βλ., συναφώς, Davies, G., «The Family Rights of European Children: Expulsion of non-Europeans Parents», *EUI Working Papers*, RSCAS 2012/04, σ. 1 έως 22, σ. 3. Ωστόσο, στις παρούσες προτάσεις χρησιμοποιώ τον όρο «υπήκοος τρίτης χώρας» υπό την έννοια του υπηκόου χώρας μη μέλους της Ένωσης.

55 — Βλ. σύνοψη της νομολογίας του Δικαστηρίου για την ιθαγένεια της Ένωσης σε Trifonidou, A., *The Impact of Union Citizenship on the EU's Market Freedoms*, Hartpublishing, Λονδίνο, 2016, σ. 23 έως 58. Η συγγραφέας εξετάζει τη νομολογία σε τέσσερα στάδια, και συγκεκριμένα την παιδική ηλικία (1993-1997), την ανάπτυξη και την εξέλιξη (1998-2005), την εφηβεία (2006-2009) και τον ενήλικο βίο (από το 2010).

56 — Βλ., συναφώς, Barnard, C., *The Substantive Law of the EU. The Four Freedoms*, Oxford University Press, Οξφόρδη, 2013, σ. 431 και 432. Ο συγγραφέας θεωρεί την ιθαγένεια ως «το σκυρόδεμα που επιτρέπει τη συνένωση των πολιτών όλων των κρατών μελών».

57 — Βλ. άρθρο 3 ΣΕΕ.

58 — Βλ. σημείο 53 των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα C. O. Lenz στην υπόθεση Faccini Dori (C-91/92, EU:C:1994:45).

στην πραγματικότητα ήδη κεκτημένα, στο μεγαλύτερο μέρος τους, της εξελίξεως του κοινοτικού δικαίου και υπ' αυτό το πρίσμα συνιστά παγιοποίηση του κοινοτικού κεκτημένου. *Στο Δικαστήριο όμως εναπόκειται να της προσδώσει όλη της τη σημασία*. Επομένως, αν συναχθούν όλες οι συνέπειες που συναρτώνται με αυτήν την έννοια, όλοι οι πολίτες της Ένωσης, όποια και αν είναι η ιθαγένειά τους, πρέπει να απολαύουν ακριβώς των ίδιων δικαιωμάτων και να υπόκεινται στα ίδια καθήκοντα» [59].

83. Σε ανάλογο πνεύμα, ο γενικός εισαγγελέας D. Ruiz-Jarabo Colomer επισήμανε, ένα έτος αργότερα, ότι «[η] δημιουργία της ιθαγενείας της Ένωσης με την ανωτέρω περιγραφείσα συνέπεια ως προς την ελεύθερη κυκλοφορία των εχόντων την ιθαγένεια αυτή εντός όλων των κρατών μελών, συνιστά σημαντικό *ποιοτικό βήμα*, καθόσον, όπως ορθώς ισχυρίζεται η Επιτροπή, αποσυνδέει την ελευθερία αυτή από τα λειτουργικά ή οργανικά στοιχεία της (*τη σχέση με μια οικονομική δραστηριότητα ή με την πραγματοποίηση της εσωτερικής αγοράς*) και την ανάγει σε ίδιο και αυτόνομο δικαίωμα, συμφυές με το πολιτικό status των πολιτών της Ένωσης» [60] .

84. Έκτοτε, η ιθαγένεια της Ένωσης απέκτησε προοδευτικά ουσιαστικό περιεχόμενο μέσω ευρείας νομολογιακής επεξεργασίας την οποία έφερε εις πέρας το Δικαστήριο σε στενή συνεργασία με τα εθνικά δικαστήρια στο πλαίσιο της διαδικασίας εκδόσεως προδικαστικών αποφάσεων [61]. Σε αυτή τη νομολογιακή γραμμή εντάσσονται το πρώτο και το δεύτερο ερώτημα που υποβάλλει το αιτούν δικαστήριο. Τα ερωτήματα αφορούν, κατ' ουσίαν, την ερμηνεία του άρθρου 20 ΣΛΕΕ υπό το πρίσμα των αποφάσεων Ruiz Zambrano [62] και Dereci κ.λπ. [63] σε καταστάσεις όπως οι επίδικες, στις οποίες δεν αποδεικνύεται ότι, σε περίπτωση τυχόν απελάσεως του γονέα ο οποίος είναι υπήκοος τρίτης χώρας, μπορεί να φροντίσει το τέκνο ο γονέας υπήκοος του κράτους μέλους του οποίου το τέκνο έχει την ιθαγένεια και στο οποίο το τέκνο ανέκαθεν κατοικεί.

β) Επί του ιδιόμορφου χαρακτήρα των επίδικων καταστάσεων

85. Εν προκειμένω [64], δεδομένου ότι τα πολύ μικρής ηλικίας τέκνα των P. Pinas [65], U. Nikolic, X. V. García Pérez, J. Uwituze, I. O. Enowassam και A. E. Guerrero Chavez ουδέποτε έκαναν χρήση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας τους και διαμένουν ανέκαθεν στο κράτος μέλος του οποίου είναι υπήκοοι, διαπιστώνω ότι δεν εμπίπτουν στην έννοια του «δικαιούχου» κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38, και επομένως η οδηγία δεν εφαρμόζεται ούτε για τα τέκνα ούτε για τις μητέρες τους.

59 — Βλ. σημείο 63 των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα Ph. Léger στην υπόθεση Boukhalfa (C-214/94, EU:C:1995:381). Με ανάλογη επιχειρηματολογία, βλ. και σημείο 50 των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα A. La Pergola στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Stöber και Piosa Pereira (C-4/95 και C-5/95, EU:C:1996:225). Η υπογράμμιση δική μου.

60 — Σημείο 34 των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα D. Ruiz-Jarabo Colomer στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Shingara και Radiom (C-65/95 και C-111/95, EU:C:1996:451). Η υπογράμμιση δική μου. Πολύ πρόσφατα, ο γενικός εισαγγελέας M. Wathelet υπογράμμισε, με τις προτάσεις του στην υπόθεση NA (C-115/15, EU:C:2016:259, σημείο 111), ότι η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης προορίζεται να αποτελέσει τη θεμελιώδη ιδιότητα των υπηκόων των κρατών μελών και επομένως δεν μπορεί «να μετατρέπεται σε επιταγή χωρίς αντίκρισμα».

61 — Βλ., σχετικά με αυτή την πτυχή, σημεία 107 επ. των προτάσεών μου στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Rendón Marín και CS (C-165/14 και C-304/14, EU:C:2016:75).

62 — Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011 (C-34/09, EU:C:2011:124). Κατά τη γνώμη μου είναι προφανές ότι δεν πρόκειται για μία «τυχαία» απόφαση του Δικαστηρίου. Όπως υπογράμμισα στα σημεία 111 έως 115 και 117 των προτάσεών μου για τις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις Rendón Marín και CS (C-165/14 και C-304/14, EU:C:2016:75), η απόφαση αυτή είναι απόρροια μείζονος νομολογιακής εξελίξεως η οποία αποτέλεσε τη βάση της λύσεως που το Δικαστήριο προέκρινε με την απόφαση Ruiz Zambrano.

63 — Απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 2011 (C-256/11, EU:C:2011:734).

64 — Δεδομένου ότι η κατάσταση των τέκνων των H. C. Chavez-Vilchez και Y. R. L. Wip, στις οποίες χορηγήθηκε πρόσφατα άδεια διαμονής, αντιστοίχως, στις Κάτω Χώρες (βάσει του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ) και στο Βέλγιο, αναλύθηκαν στα σημεία 61 έως 77 των παρουσών προτάσεων, θα επικεντρωθώ στο κατά πόσον η κατάσταση των έξι υπολοίπων εκκαλουσών των κύριων δικών και των αντίστοιχων τέκνων τους εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης.

65 — Όσον αφορά την P. Pinas, υπενθυμίζω ότι, όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, της χορηγήθηκε άδεια διαμονής αόριστης διάρκειας, πράγμα που εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει. Επομένως, δεν υφίσταται κατ' αρχήν κίνδυνος απελάσεώς της και συνεπώς η κόρη της δεν υποχρεούται εν τοις πράγμασι να εγκαταλείψει τις Κάτω Χώρες. Εντούτοις, είναι σημαντικό το αιτούν δικαστήριο να αναλύσει την κατάσταση της P. Pinas υπό το πρίσμα του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, εφόσον διαπιστώσει ότι δεν διαθέτει πλέον έγκυρη άδεια διαμονής στις Κάτω Χώρες.

86. Μπορεί, εντούτοις, να θεωρηθεί ότι οι επίδικες καταστάσεις εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 20 ΣΛΕΕ;

87. Συναφώς υπενθυμίζω ότι, με την απόφαση Ruiz Zambrano, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 20 ΣΛΕΕ απαγορεύει εθνικά μέτρα που έχουν ως αποτέλεσμα να εμποδίζονται οι πολίτες της Ένωσης να απολαύσουν πράγματι, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που αποκτούν από την ιδιότητά τους αυτή [66]. Σύμφωνα με τις αρχές που απορρέουν από την απόφαση αυτή, η προστασία που παρέχει το δίκαιο της Ένωσης εφαρμόζεται στην υπόθεση της κύριας δίκης, εφόσον τα τέκνα των P. Pinas, U. Nikolic, X. V. García Pérez, J. Uwituze, I. O. Enowassam και A. E. Guerrero Chavez είναι δυνατόν, αν δεν αναγνωριστεί δευτερογενές δικαίωμα διαμονής στις μητέρες τους, στις οποίες έχει ανατεθεί η αποκλειστική τους επιμέλεια, να αναγκαστούν εν τοις πράγμασι να τις συνοδεύσουν, και συνεπώς να εγκαταλείψουν το έδαφος της Ένωσης «στο σύνολό του». Πράγματι, ενδεχόμενη απέλαση των μητέρων τους θα καθιστούσε αδύνατη την πραγματική άσκηση, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που τους απονέμει, εντούτοις, η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης. Μια τέτοια αποστέρηση θα καθιστούσε κενή περιεχομένου την ιθαγένεια της Ένωσης την οποία φέρουν.

88. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο διευκρίνισε την έκταση της αποφάσεως Ruiz Zambrano [67] κρίνοντας ότι είναι εφαρμοστέα σε «πολύ ειδικές περιπτώσεις στις οποίες, μολονότι δεν εφαρμόζεται το παράγωγο δίκαιο σχετικά με το δικαίωμα διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών και ο πολίτης της Ένωσης δεν έχει κάνει χρήση της ελευθερίας κυκλοφορίας, δεν μπορεί, κατ' εξαίρεση, να μην παρασχεθεί δικαίωμα διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας, μέλος της οικογενείας του εν λόγω πολίτη, διότι άλλως θα θιγόταν η πρακτική αποτελεσματικότητα της ιθαγένειας της Ένωσης, την οποία έχει ο πολίτης αυτός, αν, ως συνέπεια της μη αναγνωρίσεως του δικαιώματος διαμονής, ο εν λόγω πολίτης υποχρεωνόταν, εκ των πραγμάτων, να αποχωρήσει από το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του, στερούμενος έτσι της δυνατότητας να ασκεί αποτελεσματικά, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που του παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης» [68].

89. Σε αυτό το πλαίσιο, θα πρέπει να εκτιμηθεί, υπό το πρίσμα του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, αν καταστάσεις όπως αυτές των κύριων δικών συνιστούν ειδικές περιπτώσεις κατά την έννοια της προπαρατεθείσας νομολογίας.

66 — Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011 (C-34/09, EU:C:2011:124, σκέψη 42). Όπως εξέθεσα στο σημείο 116 των προτάσεών μου στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Rendón Marín και CS (C-165/14 και C-304/14, EU:C:2016:75), η απόφαση Ruiz Zambrano άπτεται της αναγνωρίσεως δικαιωμάτων διεκδικούμενων από τους υπηκόους των κρατών μελών οι οποίοι, ως πολίτες της Ένωσης, εκφράζουν την ανάγκη τους για έννομη προστασία και το αίτημά τους για ένταξη όχι μόνο στο κράτος μέλος υποδοχής, αλλά και στο κράτος μέλος καταγωγής τους. Πράγματι, η αναγνώριση στους υπηκόους των κρατών μελών ιδιότητας τόσο θεμελιώδους όσο αυτή του πολίτη της Ένωσης σημαίνει, κατά το Δικαστήριο, ότι το δίκαιο της Ένωσης αποκλείει εθνικά μέτρα που έχουν ως αποτέλεσμα να στερούν από τους εν λόγω υπηκόους τη δυνατότητα πραγματικής απολαύσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που αυτοί αντλούν από την εν λόγω ιδιότητα. Τούτο ισχύει στην περίπτωση μη χορηγήσεως σε υπήκοο τρίτης χώρας, αποκλειστικώς βαρυνόμενου με τη συντήρηση των πολύ μικρής ηλικίας τέκνων του, πολιτών της Ένωσης, δικαιώματος διαμονής εντός του κράτους μέλους στο οποίο τα εν λόγω τέκνα κατοικούν και του οποίου αυτά έχουν την υπηκοότητα, καθώς το μέτρο αυτό υποχρεώνει ομοίως τα εν λόγω τέκνα να εγκαταλείψουν το έδαφος της Ένωσης.

67 — Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011 (C-34/09, EU:C:2011:124).

68 — Αποφάσεις της 8ης Μαρτίου 2011, Ruiz Zambrano (C-34/09, EU:C:2011:124, σκέψεις 43 και 44), και της 15ης Νοεμβρίου 2011, Dereci κ.λπ. (C-256/11, EU:C:2011:734, σκέψη 67). Βλ., επίσης, αποφάσεις της 8ης Νοεμβρίου 2012, Iida (C-40/11, EU:C:2012:691, σκέψη 71)· της 6ης Δεκεμβρίου 2012, O κ.λπ. (C-356/11 και C-357/11, EU:C:2012:776, σκέψη 48)· της 8ης Μαΐου 2013, Ymeraga κ.λπ. (C-87/12, EU:C:2013:291, σκέψη 36), καθώς και της 1ης Οκτωβρίου 2013, Alokpa και Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645, σκέψη 32). Ειδικότερα, ο Dereci ήταν Τούρκος υπήκοος, του οποίου *η σύζυγος και τα τρία τέκνα ήταν Αυστριακοί* και κατοικούσαν ανέκαθεν στην Αυστρία, όπου επιθυμούσε να συμβιώσει μαζί τους. Στην περίπτωση αυτή, ούτε τα τρία τέκνα ούτε η μητέρα τους έχαναν τη δυνατότητα να ασκήσουν, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματά τους, διότι, αντιθέτως προς την υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011, Ruiz Zambrano (C-34/09, EU:C:2011:124), τα τέκνα δεν εξαρτώντο από τον πατέρα τους για τη συντήρησή τους και συνεπώς μπορούσαν να παραμείνουν στην Αυστρία.

90. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία, κατά την άποψή μου, ότι το γεγονός ότι όλα τα τέκνα της υπό κρίση υποθέσεως έχουν την υπηκοότητα κράτους μέλους, και συγκεκριμένα των Κάτω Χωρών, της οποίας οι προϋποθέσεις αποκτήσεως εμπίπτουν ασφαλώς στην αρμοδιότητα του Βασιλείου των Κάτω Χωρών[69], συνεπάγεται ότι διαθέτουν την ιθαγένεια της Ένωσης[70]. Επομένως, ως πολίτες της Ένωσης, τα τέκνα αυτά έχουν το δικαίωμα να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στο έδαφος της Ένωσης, *οιοσδήποτε δε περιορισμός* του εν λόγω δικαιώματός τους εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης[71].

91. Συνεπώς, κατ' αρχήν φρονώ ότι, από τις πληροφορίες που διαθέτει το Δικαστήριο προκύπτει ότι οι επίδικες καταστάσεις συνιστούν ιδιαίτερες περιπτώσεις κατά την έννοια της νομολογίας που διαμορφώθηκε με την απόφαση Ruiz Zambrano[72]. Πράγματι, οι καταστάσεις αυτές μπορούν να στερήσουν από τα ενδιαφερόμενα τέκνα τη δυνατότητα να ασκούν αποτελεσματικά, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που τους παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης. Φρονώ συνεπώς ότι οι καταστάσεις αυτές εμπίπτουν στο πεδίου εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης.

92. Επομένως, θα πρέπει να προσδιοριστεί αν οι επίδικες εθνικές αποφάσεις συνιστούν επέμβαση στο δικαίωμα διαμονής των τέκνων και αν η επέμβαση αυτή είναι δικαιολογημένη.

93. Κατ' εμέ, είναι σαφές ότι υφίσταται δυνητική επέμβαση στα δικαιώματα των ενδιαφερόμενων τέκνων, πολιτών της Ένωσης, εφόσον, λόγω της μη χορηγήσεως άδειας διαμονής στις μητέρες τους, τα εν λόγω τέκνα αναγκάζονται εν τοις πράγμασι να εγκαταλείψουν το έδαφος της Ένωσης εν συνόλω νοούμενο. Αλλά η επέμβαση αυτή, υπό τις ιδιόμορφες συνθήκες των επίδικων καταστάσεων, μπορεί να γίνει δεκτή ή όχι;

γ) Επί της τηρήσεως της αρχής της αναλογικότητας και του βαθμού εξαρτήσεως μεταξύ του γονέα υπηκόου τρίτης χώρας και του τέκνου πολίτη της Ένωσης

94. Το λογικά πρότερο ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσον η απλή παρουσία του πατέρα, Ολλανδού υπηκόου, στις Κάτω Χώρες[73] καθιστά *αυτομάτως* αδύνατο για το τέκνο πολίτη της Ένωσης να επωφεληθεί της προστασίας του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, όπως αυτό έχει ερμηνευθεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου.

95. Φρονώ ότι η απλή παρουσία του πατέρα, Ολλανδού υπηκόου, στις Κάτω Χώρες δεν αρκεί, αφεαυτής, για να δικαιολογήσει τις εθνικές αποφάσεις στις υποθέσεις των κύριων δικών ούτε για να θέσει υπό αμφισβήτηση το κριτήριο της «αποστερήσεως της δυνατότητας του τέκνου να ασκεί αποτελεσματικά, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που του παρέχει η ιδιότητα του πολίτη

69 — Αποφάσεις της 7ης Ιουλίου 1992, Micheletti κ.λπ. (C-369/90, EU:C:1992:295, σκέψη 29), καθώς και της 2ας Μαρτίου 2010, Rottmann (C-135/08, EU:C:2010:104, σκέψη 39).

70 — Αποφάσεις της 2ας Οκτωβρίου 2003, Garcia Avello (C-148/02, EU:C:2003:539, σκέψη 21), και της 19ης Οκτωβρίου 2004, Zhu και Chen (C-200/02, EU:C:2004:639, σκέψη 21). Βλ., επίσης, σημεία 47 έως 52 των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα A. Tizzano στην υπόθεση Zhu και Chen (C-200/02, EU:C:2004:307).

71 — Βλ. σημείο 120 των προτάσεών μου στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Rendón Marín και CS (C-165/14 και C-304/14, EU:C:2016:75). Το ότι δεν άσκησαν το δικαίωμά τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στο έδαφος της Ένωσης δεν σημαίνει ότι δεν διαθέτουν το δικαίωμα αυτό ως πολίτες της Ένωσης. Αντιθέτως, υπενθυμίζω ότι οι διατάξεις της Συνθήκης περί της ιθαγένειας της Ένωσης δεν προβλέπουν κάποιο αυτοτελές δικαίωμα των υπηκόων τρίτης χώρας. Βλ. αποφάσεις της 8ης Νοεμβρίου 2012, Iida (C-40/11, EU:C:2012:691, σκέψη 66) και της 8ης Μαΐου 2013, Ymeraga κ.λπ. (C-87/12, EU:C:2013:291, σκέψη 34).

72 — Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011 (C-34/09, EU:C:2011:124). Υπενθυμίζω ότι οι ιδιαίτερες περιπτώσεις στις οποίες ο πολίτης της Ένωσης δεν άσκησε το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας του χαρακτηρίζονται από το ότι, «έστω και αν διέπονται από κανονιστικές ρυθμίσεις που εμπίπτουν a priori στην αρμοδιότητα των κρατών μελών, ήτοι τις κανονιστικές ρυθμίσεις που αφορούν το δικαίωμα εισόδου και διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών πέραν του πεδίου εφαρμογής των οδηγιών 2003/109 ή 2004/38, έχουν εντούτοις εγγενή σχέση με την ελευθερία κυκλοφορίας πολίτη της Ένωσης, η οποία εμποδίζει την άρνηση αναγνωρίσεως του δικαιώματος εισόδου και διαμονής στους εν λόγω υπηκόους εντός του κράτους μέλους όπου διαμένει ο πολίτης αυτός, προκειμένου να μη θιγεί η ελευθερία αυτή». Βλ. αποφάσεις της 8ης Νοεμβρίου 2012, Iida (C-40/11, EU:C:2012:691, σκέψη 72), καθώς και της 8ης Μαΐου 2013, Ymeraga κ.λπ. (C-87/12, EU:C:2013:291, σκέψη 37).

73 — Υπενθυμίζω ότι η σημερινή κατοικία του Schwencke, πατέρα της Angely, είναι άγνωστη, ενώ, όπως προκύπτει από το μητρώο πληθυσμού, δεν κατοικεί στις Κάτω Χώρες από το 2009.

της Ένωσης», πριν το αιτούν δικαστήριο εξακριβώσει αν οι επίμαχες εθνικές αποφάσεις σέβονται την αρχή της αναλογικότητας, ιδίως όσον αφορά τις συνέπειές τους για την κατάσταση των τέκνων των εκκαλουσών των κύριων δικών, τα οποία είναι πολίτες της Ένωσης, από την άποψη του δικαίου της Ένωσης [74].

96. Στο πλαίσιο του σεβασμού της αρχής της αναλογικότητας, εμπλέκονται διάφορα συμφέροντα, και συγκεκριμένα τα εθνικά συμφέροντα στον τομέα της μετανάστευσης [75], τα δικαιώματα των πολιτών της Ένωσης, το υπέρτερο συμφέρον του τέκνου και τα δικαιώματα που εμπίπτουν στο εθνικό οικογενειακό δίκαιο, μεταξύ άλλων το δικαίωμα επιμέλειας.

97. Επομένως, προκειμένου να εξετασθεί αν οι επίμαχες εθνικές αποφάσεις σεβάστηκαν την αρχή της αναλογικότητας, πρέπει να ληφθούν υπόψη πολυάριθμα στοιχεία, εκ των οποίων το σημαντικότερο είναι, κατά τη γνώμη μου, ο βαθμός εξαρτήσεως μεταξύ του γονέα, υπηκόου τρίτης χώρας, και του τέκνου, πολίτη της Ένωσης.

98. Συναφώς, έχει πρωταρχική σημασία να προσδιοριστεί ποιος έχει αναλάβει «τη γονική μέριμνα και την ευθύνη οικονομικής και συναισθηματικής στήριξης» [76]. Πράγματι, όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο, « *η σχέση εξαρτήσεως μεταξύ του ανήλικου πολίτη της Ένωσης και του υπηκόου τρίτης χώρας στον οποίο δεν χορηγήθηκε άδεια διαμονής* δύναται να διακυβεύσει την πρακτική αποτελεσματικότητα της ιθαγένειας της Ένωσης εφόσον η εξάρτηση αυτή καταλήγει στο ότι ο πολίτης της Ένωσης θα υποχρεωθεί, στην πράξη, να εγκαταλείψει όχι μόνον το έδαφος του κράτους μέλους του οποίου είναι υπήκοος, αλλά και το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του, ως συνέπεια της απορριπτικής αυτής αποφάσεως» [77].

99. Με την επιφύλαξη του σχετικού ελέγχου, η διενέργεια του οποίου εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο, από τον φάκελο που βρίσκεται στη διάθεση του Δικαστηρίου φαίνεται να προκύπτει ότι αυτή η σχέση εξαρτήσεως υφίσταται μεταξύ όλων των ενδιαφερομένων τέκνων πολιτών της Ένωσης και των αντίστοιχων μητέρων τους, υπηκόων τρίτης χώρας [78].

100. Επίσης, στο πλαίσιο της σταθμίσεως των διακυβευόμενων συμφερόντων και καθόσον οι επίδικες καταστάσεις εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, το αιτούν δικαστήριο θα πρέπει να λάβει επίσης υπόψη τα θεμελιώδη δικαιώματα, τον σεβασμό των οποίων εξασφαλίζει το Δικαστήριο, και ιδίως το δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής, όπως διακηρύσσεται με το άρθρο 7 του Χάρτη, το οποίο πρέπει να ερμηνεύεται σε συνδυασμό με την υποχρέωση να λαμβάνεται υπόψη το υπέρτερο συμφέρον του τέκνου, που αναγνωρίζεται με το άρθρο 24, παράγραφος 2, του Χάρτη [79].

74 — Βλ., κατ' αναλογίαν, απόφαση της 2ας Μαρτίου 2010, Rottmann (C-135/08, EU:C:2010:104, σκέψεις 54 έως 56).

75 — Επί της αρχής του καταμερισμού αρμοδιοτήτων στον τομέα του μεταναστευτικού δικαίου, βλ. σημεία 74 και 75 των προτάσεών μου στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Rendón Marín και CS (C-165/14 και C-304/14, EU:C:2016:75): «τα κράτη μέλη διατηρούν, κατ' αρχήν, τις αρμοδιότητές τους στο πεδίο του μεταναστευτικού δικαίου. Αντιθέτως, προκειμένου για κατάσταση στο πλαίσιο της οποίας διακυβεύονται τα δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής δυνάμει του δικαίου της Ένωσης, το περιθώριο εκτιμήσεως που τα κράτη μέλη διαθέτουν στον τομέα της μεταναστεύσεως *δεν δύναται να θίγει την εφαρμογή διατάξεων που αφορούν την ιθαγένεια της Ένωσης ή την ελεύθερη κυκλοφορία*, ακόμη και αν οι διατάξεις αυτές δεν αφορούν αποκλειστικώς την κατάσταση πολίτη της Ένωσης, αλλά και εκείνην υπηκόου τρίτης χώρας μέλους της οικογένειάς του».

76 — Προτιμώ αυτόν τον όρο, τον οποίο χρησιμοποίησε το Δικαστήριο, σε σχέση με την οικογενειακή επανένωση, στην απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 2012, Ο κ.λπ. (C-356/11 και C-357/11, EU:C:2012:776, σκέψη 56). Η υπογράμμιση δική μου. Φρονώ ότι ισοδυναμεί με τον όρο «πραγματική επιμέλεια».

77 — Βλ. αποφάσεις της 8ης Μαρτίου 2011, Ruiz Zambrano (C-34/09, EU:C:2011:124, σκέψεις 43 και 45)· της 15ης Νοεμβρίου 2011, Dereci κ.λπ. (C-256/11, EU:C:2011:734, σκέψεις 65 έως 67), καθώς και της 6ης Δεκεμβρίου 2012, Ο κ.λπ. (C-356/11 και C-357/11, EU:C:2012:776, σκέψη 56).

78 — Η εκτίμηση αυτή επιβάλλεται ακόμα και στις δύο περιπτώσεις στις οποίες η επιμέλεια ασκείται νομίμως από κοινού, δηλαδή στις περιπτώσεις της Shine, κόρης της P. Pinas, και της Philomena, κόρης της I. O. Enowassam. Πράγματι, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η I. O. Enowassam κατοικεί, μαζί με την κόρη της, σε κέντρο υποδοχής ατόμων σε κατάσταση επείγουσας ανάγκης.

79 — Βλ., συναφώς, σημείο 125 των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα M. Wathelet στην υπόθεση NA (C-115/15, EU:C:2016:259): «[το] γεγονός, εξάλλου, ότι το εθνικό δικαστήριο διέλαβε στη σχετική με την εφαρμογή του άρθρου 20 ΣΛΕΕ συλλογιστική του το άρθρο 7 του Χάρτη δεν είναι, κατά την άποψή μου, ικανό να επιφέρει διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, διεύρυνση η οποία θα ήταν αντίθετη προς το άρθρο 51, παράγραφος 2, του Χάρτη».

101. Σε αυτό το πλαίσιο, θεωρώ σκόπιμο να τεθεί το ερώτημα αν συνάδει με το δίκαιο της Ένωσης ο περιορισμός του δικαιώματος του τέκνου, πολίτη της Ένωσης, να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος της Ένωσης, αποκλειστικά και μόνο βάσει παραγόντων όπως *το γεγονός ότι δεν αποδεικνύεται ότι ο πατέρας δεν μπορεί να αναλάβει εξ ολοκλήρου τη φροντίδα του τέκνου*, ενώ κάτι τέτοιο ισοδυναμεί με την παραδοχή ότι *δεν αποδεικνύεται ούτε ότι μπορεί να αναλάβει τη φροντίδα του τέκνου*! Συναφώς, θεωρώ σημαντικό να επισημάνω ότι, όπως εξήγησε το αιτούν δικαστήριο, εν προκειμένω δεν διαπιστώθηκε ότι είναι ακόμη δυνατό να τροποποιηθεί η ανάθεση της επιμέλειας[80].

102. Οδηγούμαι, συνεπώς, στο συμπέρασμα ότι, σε καταστάσεις όπως οι επίδικες, θα ήταν δυσανάλογο να μην αναγνωριστεί, αυτομάτως και βάσει απλώς και μόνο της παρουσίας του πατέρα πολίτη της Ένωσης στο οικείο κράτος μέλος, δευτερογενές δικαίωμα διαμονής στις υπηκόους τρίτου κράτους, μητέρες πολύ μικρής ηλικίας τέκνων πολιτών της Ένωσης. Υπενθυμίζω ότι κάθε εξαίρεση από το δικαίωμα διαμονής των πολιτών της Ένωσης «πρέπει να ερμηνεύεται στενώς και το περιεχόμενό [της] δεν μπορεί να καθορίζεται μονομερώς από τα κράτη μέλη» χωρίς έλεγχο εκ μέρους των θεσμικών οργάνων της Ένωσης»[81].

δ) Ενδιάμεσο συμπέρασμα

103. Το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι απαγορεύει σε κράτος μέλος να αρνείται σε γονέα ο οποίος είναι υπήκοος τρίτης χώρας και ασκεί την πραγματική επιμέλεια του πολύ μικρής ηλικίας τέκνου του, πολίτη της Ένωσης, να διαμένει στο κράτος μέλος κατοικίας του τέκνου, του οποίου το τέκνο είναι υπήκοος, στο μέτρο που μια τέτοια απόφαση θα στερούσε από το τέκνο τη δυνατότητα να ασκεί αποτελεσματικά, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που του παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, εφόσον δεν αποδεικνύεται ότι ο έτερος γονέας, υπήκοος του ίδιου κράτους μέλους, μπορεί να αναλάβει εξ ολοκλήρου την πραγματική επιμέλεια του τέκνου. Δεν αρκεί, στο πλαίσιο αυτό, να αποδειχτεί ότι δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο ο έτερος γονέας να είναι σε θέση να φροντίσει συγκεκριμένα το τέκνο.

2. Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

104. Το τρίτο προδικαστικό ερώτημα άπτεται του βάρους αποδείξεως της πραγματικής εξαρτήσεως του τέκνου, πολίτη της Ένωσης, από τον γονέα, υπήκοο τρίτης χώρας.

105. Όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, η εγκύκλιος περί αλλοδαπών, την οποία λαμβάνουν υπόψη οι ολλανδικοί οργανισμοί που είναι αρμόδιοι για την καταβολή παροχών και επιδομάτων, προβλέπει ότι ο γονέας υπήκοος τρίτης χώρας είναι αυτός που φέρει το βάρος αποδείξεως της αδυναμίας του Ολλανδού γονέα να φροντίσει συγκεκριμένα το τέκνο. Ο γονέας αυτός πρέπει να αποδείξει ότι αντικειμενικά εμπόδια καθιστούν αδύνατο για τον γονέα πολίτη της Ένωσης να φροντίσει το τέκνο, εφόσον γίνεται δεκτό ότι το τέκνο εξαρτάται από τον γονέα υπήκοο τρίτου κράτους μέχρι του σημείου να είναι αναγκασμένο να εγκαταλείψει εν τοις πράγμασι το έδαφος της Ένωσης, αν δεν αναγνωριστεί δικαίωμα διαμονής στον εν λόγω γονέα.

106. Το αιτούν δικαστήριο ερωτά συναφώς αν αυτή η διάταξη της εγκυκλίου περί αλλοδαπών αντιστοιχεί σε υπερβολικά συσταλτική ερμηνεία της αποφάσεως Ruiz Zambrano[82].

80 — Υπογραμμίζω ότι, όπως προκύπτει από τον φάκελο που βρίσκεται στη διάθεση του Δικαστηρίου, σύμφωνα με την ολλανδική διοικητική πρακτική, όταν ο πατέρας δεν μπορεί να ανευρεθεί, αντιμετωπίζει σοβαρές σωματικές διαταραχές, έχει ασκήσει ενδοοικογενειακή βία εις βάρος της μητέρας (όπως στην περίπτωση της X. V. García Pérez), έχει εισαχθεί σε ειδικευμένο κέντρο προκειμένου να ακολουθήσει μακροχρόνια θεραπεία (όπως στην περίπτωση του Van de Pluijm, πατέρα της Esther) ή δεν έχει καμία επικοινωνία με το τέκνο επί μακρό χρονικό διάστημα (όπως στην περίπτωση των τέκνων των X. V. García Pérez και J. Uwituze), δεν είναι αδύνατο γι' αυτόν να φροντίσει εν τοις πράγμασι τα τέκνα του!

81 — Απόφαση της 7ης Ιουνίου 2007, Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών (C-50/06, EU:C:2007:325, σκέψη 42 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

82 — Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011 (C-34/09, EU:C:2011:124).

107. Με τις γραπτές παρατηρήσεις της, η Ολλανδική Κυβέρνηση υπογράμμισε ότι το βάρος αποδείξεως φέρουν οι αιτούσες άδεια διαμονής, σύμφωνα με τον γενικό κανόνα ότι όποιος επικαλείται ορισμένα δικαιώματα ή συνέπειες δικαιωμάτων υποχρεούται να αποδείξει ότι τα δικαιώματα αυτά ισχύουν στην περίπτωσή του.

108. Είμαι της γνώμης ότι, αν κάποιος υποστηρίζει ότι η κατάστασή του εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, εναπόκειται στις εθνικές αρχές κράτους μέλους να προσδιορίσουν αυτεπαγγέλτως αν πληρούνται ή όχι οι προϋποθέσεις εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως.

109. Στο πλαίσιο της εκτιμήσεως από τις αρμόδιες εθνικές αρχές των προϋποθέσεων που απαιτούνται προκειμένου υπήκοος τρίτης χώρας, γονέας τέκνου το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης, να μπορεί να λάβει άδεια διαμονής, είναι σαφές ότι οι εθνικές αρχές αντιμετωπίζουν, αφενός, ζητήματα που συνδέονται άμεσα με την ιδιότητα του τέκνου ως πολίτη της Ένωσης και, αφετέρου, ζητήματα που εμπίπτουν αυστηρά στο εθνικό οικογενειακό δίκαιο.

110. Όσον αφορά τα ζητήματα που αφορούν την ιδιότητα του ενδιαφερόμενου τέκνου ως πολίτη της Ένωσης, η κατανομή του βάρους αποδείξεως δεν πρέπει να στερεί από την πρακτική τους αποτελεσματικότητα τα δικαιώματα που προβλέπει το δίκαιο της Ένωσης. Κατά συνέπεια, φρονώ ότι η αυστηρή εφαρμογή της επίδικης εθνικής ρυθμίσεως σχετικά με το βάρος αποδείξεως είναι δυνατόν να θέσει σε κίνδυνο την πρακτική αποτελεσματικότητα του άρθρου 20 ΣΛΕΕ.

111. Όσον αφορά την εκτίμηση των πτυχών του εθνικού οικογενειακού δικαίου, στον βαθμό που καταστάσεις όπως οι επίδικες εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, οι αρμόδιες εθνικές αρχές, λαμβάνοντας υπόψη τις αρχές της αναλογικότητας και του υπέρτερου συμφέροντος του τέκνου, οφείλουν να θέσουν αυτεπαγγέλτως το λογικά πρότερο ζήτημα του κατά πόσον ο έτερος γονέας, υπήκοος του ίδιου κράτους μέλους με το τέκνο και συνεπώς πολίτης της Ένωσης, μπορεί να αναλάβει την επιμέλεια του τέκνου.

112. Επιπλέον, φρονώ ότι αντίκειται στην πρακτική αποτελεσματικότητα του άρθρου 20 ΣΛΕΕ και στις γενικές αρχές του δικαίου, ιδίως δε στην αρχή της αναλογικότητας, να υποχρεωθεί ο γονέας υπήκοος τρίτης χώρας, ο οποίος ασκεί την πραγματική επιμέλεια του τέκνου, εν προκειμένω η μητέρα, να ασκήσει προσφυγή αντίθετη προς τα συμφέροντά του, και ενδεχομένως προς τα συμφέροντα του τέκνου! Πράγματι, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι με μια προσφυγή αυτού του είδους ζητείται να μεταβιβαστεί η επιμέλεια στον έτερο γονέα, προκειμένου να αποδειχθεί ότι ο Ολλανδός πατέρας δεν μπορεί να φροντίσει συγκεκριμένα το τέκνο και, συνεπώς, να γίνει δεκτό ότι το τέκνο εξαρτάται σε τέτοιο βαθμό από τη μητέρα, ώστε να υποχρεωθεί εν τοις πράγμασι να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης, αν δεν αναγνωριστεί στη μητέρα δικαίωμα διαμονής[83].

113. Κατόπιν των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο τρίτο ερώτημα ότι οι αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους οφείλουν να εξετάσουν αυτεπαγγέλτως και να αποδείξουν ότι ο έτερος γονέας μπορεί να αναλάβει την πραγματική επιμέλεια του τέκνου. Στις αρχές αυτές εναπόκειται να λάβουν υπόψη το σύνολο των περιστάσεων της υποθέσεως, τηρουμένων των αρχών της αναλογικότητας και του υπέρτερου συμφέροντος του τέκνου.

83 — Από τον φάκελο που βρίσκεται στη διάθεση του Δικαστηρίου και από τις παρατηρήσεις που έγιναν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση προκύπτει ότι, προκειμένου να αποδειχθεί ότι ο Ολλανδός πατέρας δεν μπορεί να φροντίσει το τέκνο, η μητέρα υπήκοος τρίτης χώρας, η οποία ασκεί την πραγματική επιμέλεια, πρέπει να κινήσει, ακόμα και ενάντια στη θέλησή της, διαδικασία οικογενειακού δικαίου, προκειμένου να αποδείξει την αδυναμία του πατέρα να φροντίσει το τέκνο.

V – Πρόταση

114. Κατόπιν των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το Centrale Raad van Beroep (εφετείο κοινωνικών ασφαλίσεων και δημοσιοϋπαλληλικών υποθέσεων, Κάτω Χώρες) ως εξής:

1) Το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι απαγορεύει σε κράτος μέλος να αρνείται σε γονέα ο οποίος είναι υπήκοος τρίτης χώρας και ασκεί την πραγματική επιμέλεια του πολύ μικρής ηλικίας τέκνου του, πολίτη της Ένωσης, να διαμένει στο κράτος μέλος κατοικίας του τέκνου, του οποίου το τέκνο είναι υπήκοος, στο μέτρο που μια τέτοια απόφαση θα στερούσε από τέκνο τη δυνατότητα να ασκεί αποτελεσματικά, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που του παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, εφόσον δεν αποδεικνύεται ότι ο έτερος γονέας, υπήκοος του ίδιου κράτους μέλους, μπορεί να αναλάβει εξ ολοκλήρου την πραγματική επιμέλεια του τέκνου. Δεν αρκεί, στο πλαίσιο αυτό, να αποδειχτεί ότι δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο ο έτερος γονέας να είναι σε θέση να φροντίσει συγκεκριμένα το τέκνο.

2) Οι αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους οφείλουν να εξετάσουν αυτεπαγγέλτως και να αποδείξουν ότι ο έτερος γονέας μπορεί να αναλάβει την πραγματική επιμέλεια του τέκνου. Στις αρχές αυτές εναπόκειται να λάβουν υπόψη το σύνολο των περιστάσεων της υποθέσεως, τηρουμένων των αρχών της αναλογικότητας και του υπέρτερου συμφέροντος του τέκνου.